

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Vojtěch Semerád

Účastenství

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Bc. Vladimír Pelc, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 29. prosince 2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 114 553 znaků včetně mezer.

Vojtěch Semerád

V Praze dne 29. prosince 2022

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval svému vedoucímu doc. JUDr. Bc. Vladimírovi Pelcovi , Ph.D. za cenné rady a připomínky, které mi poskytl při psaní diplomové práce a též rodině za podporu při studiu.

Obsah

ÚVOD	1
1 ÚČASTENSTVÍ V KONTEXTU TRESTNÍ SOUČINNOSTI	3
1.1 TRESTNÍ SOUČINNOST	3
1.2 ÚČASTENSTVÍ A JEHO TEORETICKÉ DĚLENÍ.....	4
1.2.1 <i>Obligatorní a eventuální účastenství</i>	4
1.2.2 <i>Morální a fyzické účastenství</i>	6
2 PŘÍSTUPY K ÚČASTENSTVÍ	6
2.1 UNITÁRNÍ PŘÍSTUP	7
2.2 DIFERENCOVANÝ PŘÍSTUP	8
2.3 KOMPARACE PŘÍSTUPŮ	10
3 PRÁVNÍ ÚPRAVA ÚČASTENSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE.....	11
3.1 ZÁSADA AKCESORITY.....	13
3.1.1 <i>Kvantitativní akcesorita</i>	13
3.1.2 <i>Kvalitativní akcesorita</i>	15
3.2 PŘÍČINNÝ VZTAH.....	16
3.3 ÚMYSL	17
3.4 POKRAČOVÁNÍ V TRESTNÉM ČINU.....	19
3.5 DALŠÍ ZÁSADY ÚPRAVY ÚČASTENSTVÍ V ČR.....	20
3.6 ORGANIZÁTORSTVÍ.....	20
3.7 NÁVOD	24
3.8 POMOC.....	27
3.9 ZÁNİK TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI	29
3.10 TRESTÁNÍ ÚČASTENSTVÍ	30
4 PRÁVNÍ ÚPRAVA ÚČASTENSTVÍ VE FRANCII.....	31
4.1 TRESTNÉ ČINY A JEJICH DĚLENÍ.....	31
4.2 ZÁKLADY TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI VE FRANCII.....	32
4.3 PACHATELSTVÍ.....	34
4.4 ÚČASTENSTVÍ NA TRESTNÉM ČINU	36
4.4.1 <i>Prvek zákonnosti</i>	37
4.4.2 <i>Materiální prvek</i>	37
4.4.3 <i>Morální prvek</i>	40
4.5 TRESTÁNÍ ÚČASTENSTVÍ	41
ZÁVĚR	43
SEZNAM ZKRATEK.....	46
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	47
ABSTRAKT	50
ABSTRACT	51

Úvod

Účastenství na trestném činu představuje komplexní a složitou problematiku, ke které jednotlivé právní řády napříč vyspělými demokratickými zeměmi přistupují často velmi odlišně. Trestněprávní nauky se shodují na nezbytnosti trestat nejen osobu pachatele naplňujícího znaky skutkové podstaty trestného činu, ale i osoby, které se svým přičiněním na trestné činnosti podílely, tedy účastníky. Shoda však již nepanuje v přístupu, jak takové osoby trestně postihnout, což vyplývá z komplexnosti problematiky, neboť ta pokrývá široké spektrum jednání variující od usnadnění trestného činu až po faktickou kontrolu nad jeho průběhem a zároveň se musí vypořádat s navázáním takového jednání na hlavní trestný čin spáchaný pachatelem.

Důvody pro výběr tématu diplomové práce vyplývají ze stále aktuálního a velmi důležitého společenského rozměru účastenství. Trestní právo je bezesporu dynamickým oborem, neboť musí neustále reagovat na vývoj tendencí ve společnosti, aby se nestalo rigidním neefektivním systémem. Proto i úprava účastenství musí být systematicky a konstantně přehodnocována, aby mohla účinně reagovat na stále zvyšující se míru trestní součinnosti, kdy organizované skupiny páchají nejzávažnější druhy trestné činnosti. Zároveň však musí reflektovat i trend zastavit resp. zmírnit rozpínání trestní represe, kdy bývá poukazováno na fakt, že trestní postih trestné činnosti s nízkou mírou společenské nebezpečnosti nepředstavuje nejefektivnější řešení a je třeba hledat alternativní způsoby postihu. Toto se významně projevuje zejména v otázce postihu pomocníka. Zde uvedené a další skutečnosti lze označit za velké výzvy pro trestněprávní úpravu, která se s nimi musí vypořádat. Nezanedbatelnou měrou ke změně přispívá i odborná činnost, která poukazuje na vyvstalé problémy a ideálně nabízí i potenciální způsob řešení.

Autor této práce sleduje dva principiální záměry. Zaprvé na základě analýzy teoretických přístupů a studia současné právní úpravy účastenství v České republice de lege lata poskytnout ucelený přehled o ni a identifikovat důležité body, které představují aplikační problémy a zamyslet se nad možnými způsoby řešení, které by vedly k amelioraci celkové úpravy. Druhý záměr spočívá v komparaci české úpravy účastenství s francouzskou. Francouzský trestní zákoník z roku 1997 (*Code pénal*) úzce navazuje na předchozí, jenž vznikl počátkem 19. století, a proto můžeme pozorovat dvousetletý konstantní vývoj úpravy účastenství včetně bohaté judikatury, která tvoří její integrální součást. Tamní jurisprudencí se i v současnosti opírá o soudní rozhodnutí z předchozího století. Za této konstelace tak je nesmírně zajímavé pozorovat a komparovat teoretické základy a platnou právní úpravu

účastenství v obou zemích. Komparace se státy, které, na rozdíl od Slovenské republiky nebo Německa, mají relativně odlišný náhled na problematiku, přináší v dnešní době vyzdvihovaný přístup „thinking outside the box“ a teoreticky skýtá potenciál najít nová východiska k řešení problematických bodů české úpravy, nebo naopak potvrdit správnost českého náhledu.

Tato práce je vnitřně rozdělena do 4 kapitol. První kapitola přináší obecný úvod do problematiky trestné součinnosti, tedy obsahuje definování a diferenciaci účastenství a jiných forem trestné součinnosti, díky čemuž došlo k vytvoření pracovního rámce, v němž bude analyzována problematika následujících kapitol. Druhá kapitola je věnována dvěma teoretickým přístupům při úpravě účastenství, tedy monistickému a dualistickému. Autor v práci provádí komparaci obou přístupů, analyzuje jejich silné a slabé stránky a zvažuje ideální přístup pro český právní řád. Třetí kapitola obsahuje právní úpravu účastenství v České republice. Pozornost je zprvu věnována zásadám, na kterých platná úprava spočívá, včetně jejich kritického zhodnocení, a dále pak jednotlivým formám účastenství, u nichž se autor zabývá nejen úpravou de lege lata, ale analyzuje i jejich vhodnost a efektivnost, což umožňuje závěrem uvést evaluaci a navrhnout případná nová řešení. Čtvrtá kapitola obrací svou pozornost k úpravě účastenství ve Francii, v jejímž úvodu se autor zaobírá základy trestní odpovědnosti a pachatelstvím, tedy integrálními součástmi francouzského trestního práva nezbytnými pro správné porozumění následné části, která je věnována analýze francouzské úpravy účastenství a komparaci s tou českou.

1 Účastenství v kontextu trestní součinnosti

1.1 Trestní součinnost

V rámci trestního práva je velmi časté, že kromě samotné osoby, která svým jednáním naplnila znaky skutkové podstaty trestného činu, se na protiprávním činu podílely i další osoby. Na nezbytnosti rozšířit trestní postih i na další osoby kromě samotného pachatele se shodne drtivá většina odborné i laické veřejnosti, když podílení se více osob na trestné činnosti zvyšuje šance na její úspěšné páchání a umožňuje provádět i složitou a komplexní trestnou činnost, jejíž závažnost a nebezpečnost je pro společnost velmi vysoká.

Způsob, relevance a rozsah jejich přičinění se liší případ od případu, neboť lze uvažovat varianty od „pouhého“ spáchání trestného činu dvěma osobami, přičemž každá svým jednáním naplnila znaky skutkové podstaty až po rozsáhlou a efektivně organizovanou skupinu, kdy osoba A vymyslí plán páchání loupežné trestné činnosti, osoba B vyhledá vykonavatele činu, osoby C a D loupež provedou, osoba E opatří úkryt po činu včetně falešných pasů a osoba F se postará o legalizaci prostředků loupeží získaných. Takovéto situace jsou v trestněprávní teorii označovány pojmem trestná součinnost.

Dle dnes obecně rozšířené definice se trestní součinností rozumí situace, při které se na trestném činu podílí více spolupachatelů nebo vedle pachatele (spolupachatelů) i jiné osoby, zejména tím, že: a) trestný čin pachatele nebo spolupachatelů úmyslně zosnují, řídí, vyvolávají nebo takový čin umožňují či usnadňují; b) zužitkují výnosy z trestného činu; nebo c) pachateli či spolupachatelům trestného činu nebo osobám na něm zúčastněných usnadňují uniknout trestnímu stíhání nebo trestu.¹

Na základě této definice pak někteří autoři pod trestnou součinnost podřazují jmenovitě a) některé formy přípravy – spolčení a srocení ve smyslu § 20 odst. 1 trestního zákoníku, b) spolupachatelství ve smyslu § 23 trestního zákoníku, c) organizátorství, návod a pomoc ve smyslu § 24 trestního zákoníku, d) organizovanou zločineckou skupinu ve smyslu § 129 trestního zákoníku, e) některé formy trestní součinnosti uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku, zde se jedná zaprvé o trestné činy uvedené v dílu osmém hlavy X například podněcování k trestnému činu (§ 364 trestního zákoníku), schvalování trestného činu (§365 trestního zákoníku) nebo nadržování (§ 366 trestního zákoníku), zadruhé o trestné činy samostatně se vyskytující napříč zvláštní částí trestního zákoníku jako je násilí proti skupině

¹ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7. vydání. Praha: Leges, 2019, s. 310.

obyvatelů a proti jednotlivci ve smyslu § 352 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku a též některé formy trestné součinnosti uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku v podobě znaků kvalifikovaných skutkových podstat, tedy například spáchání činu nejméně se dvěma osobami.²³

Odlišný názor zastává například Pelc, který za trestnou součinnost považuje „*současné jednání minimálně dvou osob směřující ke spáchání trestného činu. Aby jednání určité osoby mohlo být součástí trestné součinnosti, musí být z hlediska časového uskutečněno nejpozději do ukončení jednání pachatele*“.⁴ Na základě této definice pak není možno pod trestnou součinnost podřadit trestné činy následující a navazující, příkladem lze uvést legalizaci výnosů z trestné činnosti (§ 216 tr. zák.), schvalování trestného činu (§ 365 tr. zák.) nebo nadržování (§ 366 tr. zák.).

Autor tohoto textu se domnívá, že prvně zmíněná definice je zjednodušující a nadbytečně extenzivní. Jejím kladem je bezrozporně určitá jednoduchost a generalizace, nicméně vzhledem ke skutečnosti, že pojetí trestné součinnosti v teorii má dalekosáhlé důsledky pro praxi, je autor toho názoru, že definice užívaná Pelcem je přiléhavější a dává více potřebného důrazu na časové hledisko.

1.2 Účastenství a jeho teoretické dělení

Ústředním tématem této práce je účastenství na trestném činu spadající, jak bylo uvedeno výše, pod trestnou součinnost, na základě čehož lze konkludovat, že účastenství je pojmem užším než trestná součinnost. Účastenstvím se rozumí *úmyslná účast více osob na trestném činu, která je namířena proti témuž konkrétnímu chráněnému zájmu a směřuje k témuž následku*.⁵ Teorie rozlišuje mezi účastenstvím v užším smyslu zahrnující organizátorství, návod a pomoc a účastenstvím ve smyslu širším, které je navíc rozšířeno o spolupachatelství. V následujícím textu bude účastenstvím zamýšleno pouze účastenství v užším smyslu.

1.2.1 Obligatorní a eventuální účastenství

Trestněprávní nauka v rámci studia účastenství rozlišuje mezi účastenstvím obligatorním a eventuálním.

² ŠÁMAL, P., a kol. Trestní právo hmotné. 9. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2022, s. 292.

³ Shodně též JELÍNEK, 2019, op. cit., s. 311.

⁴ PELC, V. Účastenství v trestním právu. Rigorózní práce. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva, 2014, s. 15-16.

⁵ SOLNAŘ, V. a kol. Systém českého trestního práva. 1. vydání. Praha: Novatrix, s.r.o., 2009, s. 385.

Obligatorem účastenstvím rozumíme situace, ve kterých je pro spáchání trestného vyžadováno více aktivně konajících subjektů, od čehož se odvozuje někdy užívaný termín *více subjektové trestné činy*. Je tomu tak z důvodu legislativně technické konstrukce skutkových podstat některých trestných činů. Nejlépe lze obligatorní účastenství demonstrovat na trestném činu rvačky (§ 158 tr. zák.), který spočívá ve vzájemném napadání nejméně tří osob, přičemž všechny jsou zároveň útočníky a mají úmysl účastnit se na rvačce.⁶ V případě, že jedna osoba bude současně napadena více osobami, takže jen ony útočí jako spolupachatelé nebo jako pomocníci pomáhající útočnickovi, nebude se jednat o rvačku, nýbrž dojde-li k úmyslnému ublížení na zdraví napadeného, půjde o ublížení na zdraví, popřípadě o pomoc k tomu.⁷ Ze zmíněného tedy vyplývá nezbytnost více aktivně konajících subjektů, pokud tomu tak není, nelze hovořit o obligatorním účastenství.

Lze se setkat i s prezentováním trestného činu soulože mezi příbuznými (§ 188 tr. zák.) jako tradičního příkladu obligatorního účastenství⁸. To však dle názoru autora není bez dalšího možné, protože tohoto trestného činu se pachatel mnohdy dopouští v jednočinném souběhu s trestným činem znásilnění (§ 185 odst. 1 tr. zák.). Druhá osoba, jakožto předmět útoku, se nedopouští trestného činu soulože mezi příbuznými, a proto je nutné uvést, že v případě tohoto trestného činu se nemusí jednat o obligatorní účastenství.

Interesantním je Pelcovo posouzení trestných činů přijetí úplatku (§ 331 tr. zák.) a podplacení (§ 332 tr. zák.). Pelc uvádí, že ač se někteří zahraniční autoři⁹ kloní k názoru, že se v případě těchto činů jedná o obligatorní účastenství, protože nelze uvažovat přijetí úplatku jedním subjektem, aniž by existoval subjekt druhý, který úplatek nabídl, nelze hovořit o obligatorním účastenství, neboť se jedná o rozdílné trestné činy. Dle názoru autora tohoto textu přiklonění se k teorii obligatorního účastenství v případě přijetí úplatku neodpovídá výše uvedené definici, znamenalo by narušení tradičního pohledu na daný trestný čin, a naopak by přinášelo teoretické svázání osoby úplatek přijímající a osoby podplácející, které by bylo při posuzování činu nadbytečné. Pokud by se opravdu mělo jednat o obligatorní účastenství, pak by dle názoru autora muselo dojít k úpravě definice a to tak, že obligatorním účastenstvím rozumíme situaci, kdy je s trestným činem aktivně či pasivně spojeno více subjektů.

⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. června 2016, sp. zn. 8 Tdo 761/2016, bod 8

⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 03. června 1955, sp. zn. 1 Tz 109/55, uveřejněné pod č. 80/1995 Sb. rozh. tr.

⁸ Např. LINDNEROVÁ, A. Účastenství. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva, 2020, s. 5.

⁹ Fiandaca, G. a Musco, E.

Jako eventuální účastenství označujeme skupinu trestných činů, k jejichž dokonání stačí pouze jeden subjekt. Není tedy vyloučeno, aby na trestném činu aktivně participoval i jiný subjekt, avšak k naplnění skutkové podstaty to není mandatorní. Příkladem lze uvést trestné činy ublížení na zdraví (§ 146 tr. zák.), ohrožení pohlavní nemocí (§ 155 tr. zák.), porušování domovní svobody (§ 178 tr. zák.), krádež (§ 205 tr. zák.) nebo poškození finančních zájmů Evropské unie (§ 260 tr. zák.).

1.2.2 Morální a fyzické účastenství

Výše definované účastenství v užším smyslu lze z hlediska teoretického též dělit na morální a fyzické.

Morální účastenství zahrnuje dvě základní formy, kterými jsou návod a psychická pomoc.¹⁰ Rozlišujícím faktorem pro determinaci konkrétní formy je skutečnost, zda v době, kdy k morálnímu účastenství došlo, již v mysli pachatele existoval úmysl trestný čin spáchat. Pokud nikoliv a účastník úmysl spáchat trestný čin vyvolal, pak budeme případ klasifikovat jako návod. V opačném případě, v němž pachatel zmíněný úmysl pojal již dříve a účastník ho v jeho úmyslu ubezpečil, utvrdil či jinak psychicky podpořil, se bude jednat o psychickou pomoc.

Fyzické účastenství může nabývat pouze formy pomoci, která nicméně může být velmi různorodá a odlišně závažná, například osoba A, která osobě B opatří páčidlo k vyloupení sejfů.

Morální a fyzické účastenství nezřídka kdy existují simultánně, což demonstruje rozšíření výše zmíněného příkladu, tedy osoba A nejdříve vzbudí v osobě B úmysl sejf vykrást, následně ji opatří páčidlo a vzhledem ke skutečnosti, že se osoba B z nervozity zdráhá čin provést, ji urputně přesvědčuje k dokončení činu.

Závažnost a posouzení jednotlivých forem účastenství pak záleží na konkrétním právním řádu, a proto bude tato problematika blíže rozvedena v rámci třetí kapitoly.

2 Přístupy k účastenství

Právní teoretikové napříč kontinentálním systémem práva se v zásadě shodnou, že trestní odpovědnost by měla postihovat nejen osobu, jež trestný čin „vykonala“, ale i osoby, které určitým způsobem přispěly k tomu, že k trestnému činu došlo, popř. jakým způsobem byl spáchán. Názorová shoda ovšem již nepanuje ohledně způsobu konstruování trestní

¹⁰ PELC, 2014, op. cit., s. 41.

odpovědnosti účastníků a jejich potrestání¹¹. Zákodárce má totiž dvě možnosti úpravy účastenství. Zaprvé může vykonavatele i účastníka zahrnout pod jednotící pojem pachatel nebo za pachatele označit pouze vykonatele trestného činu a pro ostatní osoby vytvořit novou skupinu zahrnující pouze účastníky na trestném činu.

Obě možnosti jsou v praxi využívány a každá z nich disponuje řadou pozitiv, nicméně s sebou nese i několik potenciálních rizik, a proto bude hlavním těžištěm této kapitoly, po stručném definování jednotlivých přístupů, komparace pozitivních i negativních implikací vyplývajících z volby konkrétního přístupu.

Oba přístupy následně v praxi ovlivňují i trestnost, u které je vždy nutné přihlédnout k přičinění konkrétní osoby tak, aby uložený trest byl přiměřený a spravedlivý.

2.1 Unitární přístup

První možností je volba unitárního systému, spočívajícího v širokém pojetí pachatele, který v sobě zahrnuje jak pachatele přímého (hlavního), tak účastníky na trestném činu (pomocníka, návodce a případně organizátora). Tento model existuje v mnoha evropských státech např. v Dánsku, Itálii a Rakousku.¹² Z široké definice vyplývá, že za pachatele bude označován, každý, u něhož lze prokázat trestněprávně významné přispění k trestnému činu. Dopadem tohoto přístupu je širší okruh osob označovaných za pachatele, což vytváří tlak na vytvoření systému, jak pachatele diferenciovat do podkategorií dle závažnosti přičinění nebo jinak odlišit, aby výsledný trest byl individualizovaný a spravedlivý.

Nesporným faktem zůstává, že unitární systém inklinuje k významnější roli a působnosti soudce v rozhodování o potrestání pachatele. Této skutečnosti bude věnována bližší pozornost při komparaci obou systémů, nicméně je neoddiskutovatelné, že bezbřehá možnost uvažování soudce ad hoc není v trestním právu záhodná. Proto můžeme např. v jednotlivých právních řádech využívajících unitární systém vysledovat, z pohledu autora, korektivy nastavující pomyslné mantinely pro rozhodování soudců.

Tak tomu je například v systému rakouského trestního práva, kdy *„nikoliv jen přímý pachatel spáchá trestné jednání, nýbrž také každý, kdo někoho jiného k němu navede, aby ten*

¹¹ DU BOIS-PEDAIN, A. Participation in Crime. 2020. [online] In: AMBOS, K. a kol, Core Concepts in Criminal Law and Criminal Justice. Cambridge: Cambridge University Press, [vid. 2022-09-23]. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/books/core-concepts-in-%20criminal-law-and-criminal-justice/participation-in-%20crime/74C3C019F1F2CD94A4FA797FC653ED9F>, s. 95.

¹² PELC, 2014, op. cit., s. 23.

*je vykonal, nebo kdo přispěje jinak k jeho vykonání.*¹³ Je patrné, že rakouský zákonodárce, ač zvolil unitární systém, již v samotné definici subkategorizoval pachatele, což, dle názoru autora, přispívá ke zvýšení právní jistoty, neboť soudce je a priori vázán rozlišením uvedeným v předmětném paragrafu rakouského trestního zákoníku.

Odlišný příklad uvádí Pelc při analýze úpravy účastenství v Itálii, kde subkategorizace pachatele v zákoně provedena nebyla, naopak se postupně vyvinula činností soudů a právních teoretiků.¹⁴ Ač lze italský model považovat za funkční a odpovídající standardům demokratického právního státu, není autor práce toho názoru, že by takovéto pojetí bylo v současné době přenositelné do jiného právního řádu. Nutné je uvědomit si odlišnosti mezi dobou vzniku italského trestního zákoníku, který je datován do roku 1930¹⁵ a současností. V tehdejší situaci nebyl vytvářen tak obrovský tlak na zásadu nullum crimen sine lege a na právní jistotu obecně jako je tomu dnes, což poskytlo italské justici adekvátní prostor pro kontinuální rozvinutí systému vnitřní diferenciací účastenství pomocí case law. Současná právní kultura takovýto prostor negarantuje, tudíž pokud by se zákonodárce rozhodl pro unitární přístup, je dle názoru autora vhodné definovat subkategorie minimálně ve stěžejních parametrech přímo v zákoně, jak tomu činí rakouský trestní zákoník.

2.2 Diferencovaný přístup

Druhou variantu reprezentuje diferenciovaný (dualistický) systém, jenž se vyznačuje rozlišováním mezi pachatelem a účastníkem v rovině odpovědnosti.¹⁶ Na straně jedné tedy máme „úzkou“ definici pachatele, která v zásadě dopadá pouze na toho, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu, případně v extenzivním pojetí může zahrnovat i tzv. nepřímého pachatele, tedy osobu která ke spáchání trestného činu užila živého nástroje, který není trestně odpovědný, popřípadě jen omezeně. Na straně druhé pak figurují osoby, které k trestnému činu daly podnět (návodce) nebo pachateli jeho spáchání umožnili či usnadnili (pomocník), a které trestní zákon označuje jako účastníky. V praxi tak trestní zákoník obsahuje dvě normy, první definující pachatele trestného činu a druhou designující účastníka. Diferenciovaný přístup se využívá například v České republice, Francii nebo Spolkové republice Německo.

¹³ § 12 Spolkového zákona z 23. ledna 1974, Rakouský trestní zákoník.

¹⁴ PELC, 2014, op. cit., s. 24.

¹⁵ Gazzetta Ufficiale n.251 del 26-10-1930

¹⁶ LINDNEROVÁ, 2020, op. cit., s. 10.

Již jazykový výklad pojmu účastenství předvídá, že se jedná o „vedlejší“ prvek ve vztahu k hlavnímu pachatelství, neboť účastník se svým přičiněním účastní na trestném činu, který spáchal pachatel. Toto spojení označované jako akcesorita musí zákon nutně stanovit, přičemž zůstává v gesci zákonodárce určit, do jaké míry bude účastenství vázáno na pachatelství. V případě úzkého spojení se jedná o přísnou akcesoritu, znamenající, že odpovědnost účastníka je odvislá od trestní odpovědnosti pachatele. V případě, že je pachatel trestně neodpovědný, nemůže být odpovědný ani účastník. V úvahu přichází pouze za splnění dalších podmínek odpovědnost za nepřímé pachatelství nebo odpovědnost za přípravu trestného činu. Toto řešení přináší řadu kontroverzních situací, pro které bývá tato legislativní konstrukce předmětem kritiky.

Institut účastenství se vyznačuje dvěma základními funkcemi, které v ideálním případě přispívají ke spravedlivému potrestání návodce nebo pomocníka. První z nich je rozšiřující funkce¹⁷, znamenající, že díky úpravě účastenství dochází k rozšíření okruhu osob, na které dopadá trestní odpovědnost za protiprávní čin, na kterém participovaly.

Na druhé straně stojí funkce limitující, způsobující, že i přes to, že dle striktně jazykového výkladu určité osoby naplňují znaky zakládající jejich trestní odpovědnost za účastenství na trestném činu, vinnými shledány nebudou. Tomuto odpovídá i český trestní zákoník z roku 2009, který, ač se v souladu s evropským trendem přiklonil k formální definici trestného činu, obsahuje materiální korektiv v podobě zakotvení zásady subsidiarity trestní represe v ustanovení § 12 odst. 2 tr. zák.¹⁸ Nepochybně zejména v případě pomoci k trestnému činu vyvstává v řadě trestních kauz otázka, zda pomoc dosahovala takové intenzity, že ji lze považovat za společensky škodlivou. Pelc dokonce navrhuje v zájmu zvýšení legitimního očekávání a právní jistoty doplnit trestní zákon o speciální kritérium, spočívající v tom, že by pomoc u přečinů musela vykazovat ne nepatrnou závažnost (společenskou škodlivost). Tím by se vyloučily případy, při kterých činnost pomocníka při přípravě nebo vykonání trestného činu měla minimální význam.¹⁹ Dle uvážení autora tento názor má své opodstatnění, neboť zvýšený důraz na legalitu v trestním právu představuje žádoucí stav, nicméně stanovení daného kritéria by potenciálně snížilo možnost soudce uvážit veškerá specifika a závažnost případu, a proto je autor přesvědčen, že vytvoření limitů by mělo být ponecháno judikatuře.

¹⁷ DU BOIS-PEDAIN, op. cit., s. 94

¹⁸ „Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.“ Trestní odpovědnost je tak možné uplatnit až pokud tedy nebude možné a/nebo dostačující uplatnit odpovědnost například za přešupek.

¹⁹ PELC, 2014, op. cit., s. 21.

Speciální případy představují situace, při kterých je účastenství povýšeno na pachatelství, tedy za pachatele trestného činu zákon označuje toho, kdo materiálně naplnil znaky účastenství. Jedná se o řešení dvou protichůdných tendencí: a) snahy chránit nebo nepostihovat osobu, kterou by bylo možné považovat za pachatele, například osobu, která chce sama sebe úmyslně usmrtit nebo ženu, která si nechá uměle přerušit těhotenství, b) postihnout osobu, která osobě k sebevraždě navádí či ženě těhotenství přeruší jinak než zákonem stanoveným způsobem. Protože účastenství přichází v úvahu pouze u činu mající znaky trestného činu, pak je nutno pro postižení osob vytvořit vlastní skutkovou podstatu²⁰, jako tak zákonodárce učinil např. v § 144 tr. zák. účast na sebevraždě či § 161 tr. zák. pomoc těhotné ženě k umělému přerušení těhotenství. Z hlediska teorie se autor domnívá, že je vhodné na tyto případy nahlížet jako na autonomní kategorii, která se od účastenství diferencuje podstatným způsobem.

2.3 Komparace přístupů

Dle zastánců unitárního přístupu je na odpovědnosti úrovni zcela nadbytečné rozlišovat mezi pachatelem a účastníkem, když veškeré případy mohou být subsumovány pod extenzivní definici pachatele. Přitom uvádí stěžejní argument, že při primárním dělení na pachatele a účastníka existuje riziko vzniku mezer v zákoně, v důsledku kterých nebude možné postihnout všechny nastalé situace. S tímto argumentem lze v zásadě souhlasit, neboť příklad české právní úpravy demonstruje, že při konstrukci rozdělení pachatelství a účastenství vznikla mezera, kterou nelze s ohledem na zákaz analogie v neprospěch pachatele překonat. Blíže o tomto problému bude pojednáno při analýze české právní úpravy v kapitole třetí.

Zastánci unitárního přístupu dále vyzdvihují fakt, že soudce disponuje v rámci unitární konstrukce větší možností zohlednit veškeré zvláštnosti případu, přihlídnout k míře zavinění a závažnosti jednání jednotlivých osob, čímž se zaručí spravedlivější trest.²¹ Zastánci diferenciovaného systému oproti tomu tvrdí, že větší míra uvážení soudce snižuje právní jistotu a oslabuje princip legality, jako jeden ze základních pilířů moderního trestního práva. Autor tohoto textu dochází k závěru, že ponechání více volnosti soudcům samo o sobě negarantuje dosažení vyšší míry spravedlnosti trestů, naopak hrozí, že soudci budou postupovat arbitrárně a nejednotně.

Dále např. Lindnerová uvádí, že diferenciovat „je důležité z morálního hlediska, jelikož odráží míru závažnosti jednání jednotlivých zúčastněných osob. Pachatel přímo zapříčiňuje

²⁰ JELÍNEK, 2019, op. cit., s. 339

²¹ DU BOIS-PEDAIN, op.cit., s. 102.

*trestný čin, zatímco účastník má pouze určitý vliv na spáchání trestného činu*²². S tímto názorem nemůžeme souhlasit, neboť se v podstatě ztotožňuje s nastavením morální závažnosti provedeným defaultně zákonodárcem, které však ne zcela exaktně zrcadlí odlišnosti jednotlivých případů. Diskutabilní je zejména srovnání organizátora a pachatele nebo návodce a pachatele, a proto autor tohoto textu nepovažuje tento argument za přesný.

Zhodnocením všech argumentů hovořících ve prospěch i neprospěch jednotlivých přístupů není možné konkludovat, že jeden ze systémů umožňuje komplexněji a přesněji postihnout všechny situace. Vzhledem k současnému stavu a historickému vývoji českého trestního práva by však dle názoru autora bylo chybou revolučně zavést unitární přístup, nýbrž by spíše měla být vedena odborná diskuze za účelem ameliorace stávajícího diferenciovaného přístupu, zejména aby došlo k odstranění mezer vznikajících při rozlišování pachatele a účastníka.

3 Právní úprava účastenství v České republice

Právní úprava účastenství v České republice je založena na důsledném rozlišení mezi pachatelem a účastníkem, a tak úvodem této kapitoly bude věnována pozornost nejen definování samotného účastenství, ale i spolupachatelství a nepřímého pachatelství, neboť správná klasifikace tvoří klíčový předpoklad pro pochopení této komplexní problematiky. Nad to se při rozlišování (spolu)pachatele a účastníka zejména u hraničních situací můžeme setkat s výsledkem, pro který je český trestní zákoník předmětem kritiky, na což bude též dále poukázáno. Dále bude v této kapitole věnována pozornost jednotlivým podmínkám a konstrukčním prvkům účastenství a následně bude provedena analýza jednotlivých forem účastenství. Závěrem bude zmíněna problematika zániku trestní odpovědnosti účastníka a trestnosti účastenství.

Český trestní zákoník stanoví, že účastníkem na dokonaném trestném činu nebo jeho pokusu je a) organizátor, b) návodce nebo za c) pomocník (§ 24 odst. 1 tr. zák.). Trestní odpovědnost a trestnost účastníka jsou pak ekvivalentní jako v případě pachatele, když zákon stanoví, že na trestní odpovědnost a trestnost účastníka se užije ustanovení o trestní odpovědnosti a trestnosti pachatele, jestliže trestní zákon nestanoví něco jiného (§ 24 odst. 2). Dále je nutné zmínit ustanovení § 111, ze kterého vyplývá, že trestným činem se rozumí, pokud z jednotlivého ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, i organizátorství, návod a pomoc.

²² LINDNEROVÁ, 2020, op. cit., s. 13.

Spolupachatelstvím se rozumí případy, kdy byl trestný čin spáchán úmyslným společným jednáním alespoň dvou osob, z čehož lze dedukovat dvě základní podmínky, a to společné jednání a úmysl se společně podílet na trestném činu. V rámci společného jednání se může jednat o tři základní modifikace, zaprvé každý ze spolupachatelů naplní svým jednáním všechny znaky skutkové podstaty, zadruhé pokud se skutková podstata trestného činu skládá z více jednání a každý ze spolupachatelů vykoná jedno z „vyžadovaných“ jednání a za třetí každý ze spolupachatelů vykoná určité jednání a ve svém souhrnu pak takto vykonaná jednání tvoří společné jednání naplňující skutkovou podstatu trestného činu.²³ Důležitým prvkem úpravy je odlišení od účastenství zejména ve formě pomoci, tedy posouzení zda jednání osoby, které velmi významným způsobem přispělo ke spáchání trestného činu, hodnotit jako spolupachatelství, nebo účastenství. Hraničním ukazatelem v tomto případě je, zda *jednání osoby, z objektivního hlediska, tvoří součást útoku bezprostředně směřujícího ke spáchání trestného činu.*²⁴ Pokud ano, jedná se o spolupachatelství, pokud ne a jednání lze považovat „jen“ za součást množiny podmínek umožňujících nebo usnadňujících spáchání trestného činu, pak se jedná osoba bude považovat za účastníka. Teoretické vymezení na první pohled budí dojem exaktního řešení diferenciačního problému, nicméně případy v praxi ne vždy vyznívající takto jasně, což přináší komplikace v aplikační praxi. Jako příklad lze uvést „dělání zdi“ nebo „volavky“, jak bude rozebráno v podkapitole zaměřené na pomoc.

Nepřímým pachatelem je ten, *kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepřičetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem (§ 22 odst. 2 tr. zák.).* Jedná se tak o případy, při kterých nepřímý pachatel úmyslně užije živého nástroje ke spáchání trestného činu.²⁵ Odpovědnost živého nástroje je vyloučena popř. omezena. Nepřímé pachatelství představuje nezbytný institut, bez kterého by v českém systému založeném na diferenciovaném přístupu nebylo možné trestně postihnout řadu případů.²⁶

²³ ŠÁMAL, 2022, op. cit., s. 292.

²⁴ JELÍNEK, 2019, op. cit., s. 325.

²⁵ JELÍNEK, 2019, op. cit., s. 312.

²⁶ Při neexistenci institutu nepřímého pachatelství by nebylo možné založit trestní odpovědnost osoby, která by k vykradení obchodu užila dítě ve věku 13 let, neboť sama by nenaplnila znaky skutkové podstaty krádeže a dítě pro svůj věk není trestně odpovědné, tudíž by se nejednalo ani o trestný čin, na kterém by se mohla osoba účastnit.

3.1 Zásada akcesority

Zásada akcesority představuje dominantní prvek s nezanedbatelným vlivem na celou konstrukci úpravy účastenství v české trestněprávní úpravě. Spočívá v navázání trestní odpovědnosti účastníka na trestní odpovědnost pachatele. Dle Kratochvíla²⁷ *je primárně tato zásada funkční v rovině základů trestní odpovědnosti, tedy viny, což nelze bez dalšího zaměňovat s jejím "účinkováním" v rovině trestů, trestních sankcí.*

Dle některých autorů²⁸ je opakem zásada osamostatnění účastenství, znamenající nezávislost trestní odpovědnosti účastníka na trestní odpovědnosti pachatele. Opačný názor zastává např. Jelínek, když tvrdí, že *ve skutečnosti ale vždy jde pouze o určité uvolnění závislosti účastníka na hlavním pachateli, tedy o míru akcesority.*²⁹ Na základě míry svázání trestní odpovědnosti účastníka s trestní odpovědností pachatele teorie rozlišuje mezi akcesoritou přísnou a limitovanou. Současný český trestní zákoník se vyznačuje přísnou akcesoritou, naopak s limitovanou se můžeme setkat v rámci trestního zákoníku Spolkové republiky Německo.³⁰

Zásada akcesority nabývá dvou rozměrů, které teorie označuje jako kvantitativní a kvalitativní stránku akcesority.

3.1.1 Kvantitativní akcesorita

Kvantitativní stránka akcesority se projevuje v požadavku na dosažení určitého stadia hlavního trestního činu,³¹ v českém trestním zákoníku může být organizátor, návodce či pomocník trestně odpovědný pouze v případě dokonání hlavního trestného činu či jeho pokusu (§ 24 odst. 1 tr. zák.) Tato formulace implikuje otázku, jak posoudit situace, kdy potenciální účastník vykonal vše, co by za standardního sledu událostí postačovalo k založení jeho trestní odpovědnosti, nicméně nakonec nezávisle na jeho vůli se zamýšlený čin nedostal ani do stadia pokusu. Například osoba A plánuje zbavit osobní svobody bohatého souseda za účelem získání výkupného od jeho manželky ve výši 950 000 Kč a osoba B mu k provedení celé akce půjčí dodávku a lana. Osoba B již dodávku i lana předala, nicméně osoba A se na

²⁷ KRATOCHVÍL, V. Zásada akcesority účastenství z hlediska viny a trestu. Státní zastupitelství. roč. 2018, č. 5, s. 35-44, str. 36.

²⁸ Např. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. Obecná část (§ 1-139). Komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 343.

²⁹ JELÍNEK, 2019, op. cit., s. 337.

³⁰ ŘÍHA, J. Účastenství v trestním právu. Dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva, 2006, s. 16.

³¹ PELC, 2014, op. cit., s. 33.

poslední chvíli rozhodne, že čin neprovede a místo spáchání činu začne poctivě pracovat a peníze si vydělá zákonným způsobem. Osoba B tak již vykonala vše potřebné, nicméně vzhledem k tomu, že se osoba A o trestný čin ani nepokusila, nelze dovozovat ani trestní odpovědnost osoby B jako pomocníka. Pokud by se osoba A o čin alespoň pokusila, již by byla osoba B trestně odpovědná. Autor se domnívá, že jelikož účastník vykonal vše potřebné ke spáchání činu a měl úmysl na něm participovat, z morálního hlediska by právní úprava měla reagovat i na tyto případy.

Český zákonodárce zvolil přístup trestání takovýchto případů skrze institut trestnosti přípravy. Tedy i přes to, že osoba nebude trestně odpovědná jako účastník, může být její jednání posouzeno jako příprava trestného činu.³² Kámen úrazu tohoto řešení nicméně spočívá ve skutečnosti, že příprava je trestná pouze v případě zvlášť závažných zločinů,³³ jestliže je tak výslovně stanoveno u trestného činu. Ve výše nastíněném příkladu by tak mohlo být rozhodným, zda osoba A zamýšlela činem získat 950 000 Kč nebo 1 050 000 Kč, neboť v druhém případě by již bylo jednání osoby B možno klasifikovat jako přípravu ke zvlášť závažnému zločinu. Dle názoru autora je takto pojatá úprava mezerovitá a vytváří neopodstatněné rozdíly, znamenající, že za téměř totožně společensky škodlivé jednání bude jedna osoba trestně odpovědná a druhá nikoliv. Obdobný názor zastává i Jelínek, když tvrdí, že *toto bylo snad praktické za dob přepínání trestní represe s trestní odpovědností za přípravu u všech úmyslných trestných činů.*³⁴

Příznivější a potenciálně spravedlivější variantu představuje institut pokusu účastenství, se kterým se lze setkat např. v právním řádu Spolkové republiky Německo, kde i v případě, že pachatel spáchá zcela odlišný trestný čin, než návodce zamýšlel nebo bude návod nezdařilý či neúspěšný, posoudí se jednání jako pokus návodu.³⁵ Dle názoru autora této práce by „import“ pokusu návodu a pokusu pomoci znamenal pozitivní změnu, která by vyřešila mezerovitost a nerovnost současného řešení. Autor navrhuje, aby např. byla zavedena limitovaná akcesorita a trestní odpovědnost účastníka by založil i pokus organizátorství, návodu či pomoci u všech

³² *Jednání, které záleží v úmyslném vytváření podmínek pro spáchání zvlášť závažného zločinu (§ 14 odst. 3), zejména v jeho organizování, opatřování nebo přizpůsobování prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, ve spolčení, sročení, v návodu nebo pomoci k takovému zločinu, je přípravou jen tehdy, jestliže to trestní zákon u příslušného trestného činu výslovně stanoví a pokud nedošlo k pokusu ani dokonání zvlášť závažného zločinu (§ 20 odst. 1 tr. zák.)*

³³ Zvlášť závažnými zločiny se rozumí ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let. (§ 14 odst. 3 tr. zák.)

³⁴ JELÍNEK, 2019, op. cit., s. 338.

³⁵ ŘÍHA, 2006, op. cit. s. 132.

úmyslných trestných činů. V kombinaci se zásadou subsidiarity trestní represe by se dle názoru autora jednalo o vysoce funkční řešení.

3.1.2 Kvalitativní akcesorita

Druhý rozměr akcesority, tedy její kvalitativní stránka, znamená, že trestní odpovědnost účastníka se odvíjí od právní kvality hlavního trestného činu.³⁶ Dle Šámala *čin musí splňovat všechny pojmové znaky náležitosti úmyslného trestného činu nebo jeho pokusu včetně trestně odpovědného pachatele.*³⁷

Takto přísná kvalitativní stránka akcesority tak znamená, že pokud nastane v rámci hlavního činu okolnost vylučující protiprávnost³⁸, čímž nejsou naplněny všechny znaky trestného činu, nemůže dojít k rozšíření trestní odpovědnosti na účastníka.

Problematické následky přísné akcesority se projevují i v případě požadavku na trestně odpovědného pachatele. Pokud činnost osoby A spočívající v organizátorství, návodu či pomoci směřovala vůči osobě B, která však nedovršila věku 15 let, pak nelze rozšířit trestní odpovědnost osoby A dle § 24 tr. zák. Relevantní skutečností pro posouzení je, zda osoba A věděla o věku osoby B. V případě, že ano, pak se bude jednat o nepřímé pachatelství, jestliže se ale oprávněně domnívala, že osoba B již dovršila věku 15 let, pak nelze založit trestní odpovědnost osoby A jakožto účastníka ani nepřímého pachatele. Obdobné řešení situace platí i v případě nepřičetnosti pachatele. V úvahu přichází pouze založení trestní odpovědnosti za přípravu trestného činu, za podmínek blíže popsanych výše.

Odlišně však na trestní odpovědnost účastníka nemá žádný vliv okolnost, že na straně hlavního pachatele jsou dány důvody beztrestnosti nebo nestíhatelnosti.³⁹ Stejně tak pokud pachatel nebyl odsouzen⁴⁰. Zde totiž byly naplněny všechny požadované znaky pro rozšíření odpovědnosti na účastníka a až následně nastanou okolnosti, pro které nedojde k potrestání pachatele. Beztrestnost zahrnuje případy účinné lítosti ve smyslu § 33 tr. zák., promlčení trestního stíhání ve smyslu § 34 tr. zák. a dobrovolného upuštění od dalšího jednání směřujícího k dokonání trestného činu ve smyslu § 21 odst. 3 tr. zák. Nestíhatelnost pak situace vynětí z působnosti orgánů činných v trestním řízení ve smyslu § 10 TR⁴¹. Tyto okolnosti se přimykají

³⁶ JELÍNEK, 2019, op. cit., s. 337.

³⁷ ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 343.

³⁸ Může se jednat o krajní nouzi (§ 28 tr. zák.), nutnou obranu (§ 29 tr. zák.), svolení poškozeného (§ 30 tr. zák.), přípustné riziko (§ 31 tr. zák.), oprávněné použití zbraně (§ 32 tr. zák.) a případně další nepojmenované okolnosti.

³⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze 17. října 1972, sp. zn. 3 Tz 82/72, uveřejněné pod č. 58/1973 Sb. rozh. tr

⁴⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. května 2018 sp. zn. 7 Tdo 553/2018

⁴¹ ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 344.

pouze k osobě pachatele jako takového a on jediný z nich může benefitovat. V tomto ohledu s úpravou autor práce souhlasí, neboť neshledává důvodu, proč by takto specifické skutečnosti měly mít pozitivní vliv (z pohledu účastníka) i na jeho trestní odpovědnost.

I zde by autor rád poukázal na rizika, které vyplývají z až příliš přísné akcesority zvolené zákonodárcem. Za až absurdní považuje skutečnost, že pokud by v modelovém případě nešlo o osobu B mladší 15 let, nýbrž o osobu nepřičetnou, o čemž však osoba A nevěděla, nebyla by trestně odpovědná jako účastník. Přitom se osoba A dopustila vědomě jednání, které může být společensky velmi závažné, ale možnému trestnímu postihu zabrání konstatování nepřičetnosti osoby B. K tomu navíc soud dospěje až následně v průběhu trestního řízení bez jakéhokoliv vlivu osoby A. Založit trestní odpovědnost by za těchto okolností bylo možné jen za přípravu. Tyto případy prokazatelně svědčí o nedostatečnosti náhradního řešení v podobě rozšíření odpovědnosti pomocí trestnosti přípravy, které je mezerovité, neboť nepokrývá veškeré varianty, které by pokrývat mělo (viz tento nebo výše zmíněný příklad osoby A, která se domnívá, že osoba B dovršila věku 15 a nejedná se o zvlášť závažný zločin). Nutno podotknout, že zvolené řešení je nejen mezerovité, ale potenciálně i nespravedlivé, neboť existuje riziko, že se dvě osoby dopustí identické pomoci dvěma různým subjektům, avšak potrestána bude jen jedna, k čemuž by dle názoru autora v moderním trestním právu docházet nemělo. Důvody, pro které se zákonodárce rozhodl pro takto přísnou akcesoritu, neuvádí ani v důvodové zprávě k trestnímu zákoníku. Na jiných místech důvodová zpráva však zmiňuje inspiraci německou právní úpravou, a proto zůstává nezodpovězena otázka, proč se po vzoru našich sousedů neinspiroval limitovanou akcesoritou.

3.2 Příčinný vztah

Mezi činem účastníka, tedy organizováním spočívajícím v řízení nebo zosnování trestného činu, návodem nebo pomocí k trestnému činu a trestným činem hlavního pachatele je bezpodmínečně vyžadována existence příčinného vztahu.⁴² Zvláštní pozornost musí být věnována zkoumání příčinné souvislosti u fyzické pomoci⁴³, jak byla definována v úvodní kapitole, a návodu k trestnému činu.

V aplikační praxi totiž nezřídka kdy nastanou situace, kdy dojde k fyzické pomoci, avšak pachatel ji nakonec pro spáchání trestného činu neužije. Například osoba A poskytne osobě B ke spáchání loupeže v parku velký nůž, nicméně osoba B nůž ponechá v batohu a loupež spáchá

⁴² ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 344.

⁴³ SOLNAŘ, V., 2011, op. cit. s. 395.

na místo nože s železnou tyčí v ruce, kterou našla na zemi. Zde zcela evidentně nůž v batohu fyzicky nepřispěl ke způsobu spáchání útoku, proto z hlediska fyzické pomoci není dán příčinný vztah. Zároveň ale nůž v batohu mohl na pachatele působit jako ujistění, plán B, pokud by útok s tyčí nevyšel, vytáhl by nůž a útok dokonal. Jednalo by se o překlopení fyzické pomoci a do roviny psychické (morální) a vzhledem ke skutečnosti, že nůž ujistil pachatele ve spáchání trestného činu, existuje příčinný vztah mezi pomocí a trestným činem, a proto bude možné dovodit trestní odpovědnost osoby A. Pokud by nebylo možné „překlopit“ fyzickou pomoc na psychickou, lze uvažovat pouze o trestní odpovědnosti za přípravu⁴⁴, za předpokladu, že by se jednalo o zvlášť závažný zločin a zákon by tak u trestného činu výslovně stanovil.

U návodu pak komplikace nastává, pokud pachatel již před okamžikem provedení návodu pojal úmysl spáchat trestný čin, neboť v takovém případě není splněna podmínka příčinné souvislosti. Trestní odpovědnost účastníka může být založena, za předpokladu návod působil alespoň jako psychická pomoc, v opačném případě lze uvažovat pouze o trestní odpovědnosti za přípravu za podmínek výše uvedených.

3.3 Úmysl

Pozornost při zkoumání účastenství musí být věnována i vnitřnímu vztahu účastníka k hlavnímu trestnému činu. *Účastenství předpokládá úmysl směřující k účasti ve formě organizátorství, návodu nebo pomoci na konkrétním úmyslném trestném činu*⁴⁵, přičemž požadavek úmyslu vyplývá přímo z dikce § 24 odst. 1 tr. zák.⁴⁶ Na základě této definice se můžeme setkat s teorií dvojího úmyslu⁴⁷, jejíž podstata spočívá ve vyžadování zaprvé úmyslu účastníka účastnit se na trestném činu a zadruhé úmyslného spáchání trestného činu pachatelem. Účastenství na kulpózním trestném činu tak z podstaty zmíněné definice možné není. Podmínka vědomí účastníka o konkrétním trestném činu je splněna, jestliže účastník má o trestném činu představu alespoň hrubých rysech.

Za učebnicový scénář sledu událostí by bylo možné označit situaci, ve které návodce úmyslně vzbudí v budoucím trestně odpovědném pachateli rozhodnutí spáchat konkrétní trestný čin, který pachatel úmyslně vykoná přesně způsobem zamýšleným návodcem. Funkční trestněprávní úprava se nicméně vyznačuje schopností účinně postihnout i situace, při kterých

⁴⁴ SOLNAR, V., 2011, op. cit. s. 396.

⁴⁵ ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 345.

⁴⁶ Ve smyslu § 15 tr. zák. se může jednat jak o úmysl přímý tak úmysl nepřímý, tedy např. pomocník věděl, že svým jednáním může usnadnit spáchání trestného činu, a pro případ, že je usnadní, byl s tím srozuměn.

⁴⁷ SOLNAR, V., 2011, op. cit. s. 397-398.

došlo k odchýlení od nastíněného učebnicového sledu událostí. Jelínek rozlišuje tři skupiny dle příčiny odchýlení. Za prvé případy tzv. *excesu pachatele*, za druhé *omyl účastníka* o kvalitě hlavního pachatele a za třetí *odlišná představa účastníka* a pachatele.⁴⁸ Analýzou první a třetí skupiny (o druhé skupině již bylo pojednáno v rámci podkapitoly 3.1.2) bude poukázáno na některé aplikační problémy, které vyplývají ze současné trestně právní úpravy.

Rizika vyplývající z nekoncepčního řešení účastenství lze zřetelně demonstrovat subkategorizací skupiny případů, ve kterých došlo k excesu pachatele.

První podkategorie zahrnuje situace, v nichž se účastník zamýšlí podílet na činu naplňujícím znaky základní skutkové podstaty, avšak pachatel naplní kvalifikovanou skutkovou podstatu. Trestní odpovědnost účastníka za naplnění kvalifikované skutkové podstaty bude posuzována dle obecného ustanovení o zavinění (§ 17 tr. zák.). Příkladem může být situace, ve které osoba A půjčí střenou zbraň ke spáchání vraždy, kterou pachatel plánuje provést jako pomstu úřední osobě, která vydala rozhodnutí o odstranění jeho stavby. Zde bude nutno posoudit zavinění osoby A ke skutečnosti, že se jednalo o úřední osobu.

Zadruhé případy, při kterých pachatel spáchá trestný čin závažnější, avšak účastníkovo jednání směřovalo k méně závažnému trestnému činu. Za takových okolností bude účastník trestně odpovědný za méně závažný trestný čin, avšak pouze za splnění podmínky, že méně závažný trestný čin je obsažen v tom závažnějším.⁴⁹ Může se jednat o případy, ve kterých účastníkovo jednání směřovalo ke krádeži, nicméně pachatel se dopustil trestného činu loupeže.

Pokud je spáchaný trestný čin odlišný od činu, ke kterému směřovalo účastenství, s ohledem na nutnost úmyslu účastníka ke konkrétnímu trestnému činu, nelze dovozovat trestní odpovědnost účastníka na spáchaném činu. V úvahu přichází pouze odpovědnost za přípravu, ale opět pouze za předpokladu, že tak zákon stanoví u daného zvlášť závažného zločinu.

Třetí podskupinu tvoří případy, kdy účastníkovo jednání směřuje k závažnějšímu trestnému činu, avšak pachatel se dopustil činu méně závažného, který je v závažnějším obsažen. To vyústí v trestní odpovědnost účastníka za přípravu. Nutno podotknout, že pokud by trestná nebyla, účastník by byl postižen za účastenství na méně závažném činu.

Uvedené podskupiny ukazují na nedostatečnost současné právní úpravy, neboť je patrné, že existuje celá řada situací, kdy účastníka nelze vzhledem k přísné akcesoritě postihnout za čin, ke kterému účastenství směřovalo a trestní postih za přípravu působí jako nekoncepční náplast. Opět tak nastávají případy, kdy nemusí dojít k potrestání účastníka, protože příprava u

⁴⁸ JELÍNEK, 2019, op. cit., s. 340-341.

⁴⁹ SOLNAŘ, V., 2011, op. cit. s. 401.

konkrétního trestného činu trestná není a účastník vyvázne bez potrestání. Autor této práce se domnívá, že tyto situace zvyšují váhu názoru, dle kterého by mělo dojít k zavedení institutu pokusu účastenství, které nabízí jednodušší a čistší řešení zvyšující spravedlnost postihování účastenství a vede k větší míře předvídatelnosti.

3.4 Pokračování v trestném činu

Za problematický bod české právní úpravy lze označit i konstrukci pokračování v účastenství. Pokračování v trestném činu ve smyslu § 116 tr. zák. je nepochybně přínosný institut, neboť umožňuje za splnění dalších podmínek sčítat způsobené škody či dosažený prospěch, což nezřídka kdy vede k naplnění kvalifikované skutkové podstaty, tedy k dosažení přísnějšího a tedy spravedlivějšího trestu, který by bez institutu pokračování nebylo možné uložit.

Obdobně se právní úprava se musí vypořádat s otázkou, zda se institut pokračování vztahuje i na účastníka. Pokud přijmeme za pravdivé teoretické východisko, že institut pokračování poskytuje prostředek k dosažení spravedlivějšího trestu, pak se jeví nezbytné, aby se uplatnil i u účastenství. Zakotvení poměrně přísné akcesority, jak byla popsána výše, však limituje pokračování v účastenství pouze na trestné činy spáchané stejným pachatelem, neboť dle konstantní judikatury *úcastenství podle § 24 odst. 1 TrZ na trestných činech různých pachatelů nelze posoudit jako jeden pokračující trestný čin účastenství, byť by jinak byly splněny podmínky pro takové posouzení všech útoků uvedené v § 116 TrZ.*⁵⁰

To ukazuje na nedokonalé řešení, které uvážlivému účastníkovi poskytuje možnosti, jak se trestní odpovědnosti vyhnout zcela či alespoň z části. Závažné problémy nastávají zejména v případě organizátorství a pomoci, a proto o nich bude blíže pojednáno v rámci analýzy jednotlivých forem účastenství, nicméně již na tomto místě považujeme za nutné poukázat na skutečnost, že přísná akcesorita, které se zákonodárce přidržel i při rekonstrukci trestního zákoníku v roce 2009, vede k nemožnosti spravedlivě potrestat účastníka, který materiálně pokračuje v účastenství, ale nelze jeho jednání posoudit jako jeden trestný čin z důvodu rozdílnosti pachatelů.

⁵⁰ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 24. března 1994, sp. zn. 5 To 25/94, uveřejněné pod č. 61/1994 Sb. rozh. tr.

3.5 Další zásady úpravy účastenství v ČR

V neposlední řadě je třeba zkoumat i potencionální vztah mezi účastenstvím a trestným činem, u nějž trestní zákon vyžaduje zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení pachatele ve smyslu § 114 tr. zák. Dle odstavce třetího zmíněného ustanovení organizátorem, návodcem nebo pomocníkem takového trestného činu může být i osoba, která nemá vlastnost, způsobilost nebo postavení tam vyžadované.⁵¹ Zvláštní vlastnost, způsobilost či postavení pachatele je tedy vyžadováno pouze u pachatele, posouzení trestní odpovědnosti účastníka to nijak neovlivňuje.⁵²⁵³

V praxi nastávají situace, ve kterých jednání osoby naplňuje znaky více forem účastenství, tedy např. osobu lze považovat za organizátora i pomocníka. V takovém případě se uplatní zásada subsidiarity vycházející ze závažnosti jednotlivých forem, která je stanovena v tomto pořadí: organizátorství, návod a pomoc. *Ve výroku rozsudku o vině se uvede pouze nejzávažnější z nich, neboť další formy jsou v ní obsaženy.*⁵⁴

3.6 Organizátorství

Dle současné právní úpravy se organizátorem rozumí ten, kdo spáchání trestného činu zosnoval nebo řídil [(§ 24 odst. 1 písm. a)], za předpokladu, že se na trestném činu nepodílel jako spolupachatel a jeho činnost směřovala ke konkrétnímu trestnému činu, který byl určen minimálně v základních rysech.

Institut organizátora byl do českého právního zařazen v roce 1961⁵⁵, přičemž jako inspirace posloužil sovětský trestní zákoník. Jeho konstrukce vychází ze striktně dualistického přístupu, kdy *organizátor je účastníkem, který se na spáchání trestného činu ve skupinových věcech podílí rozhodujícím (dominantním) způsobem, aniž by se ho přímo účastnil jako spolupachatel.*⁵⁶ Závažnost činnosti organizátora jako vedoucí osoby trestného činu podporuje

⁵¹ § 114 odst. 3 tr. zák. in fine.

⁵² Osoba, která by naplnila stejně jako pachatel znaky trestného činu, avšak neměla požadovanou vlastnost, způsobilost nebo postavení bude v závislosti na svém jednání považována za organizátora, návodce nebo pomocníka.

⁵³ Může se jednat např. o trestné činy vražda novorozence matkou (§ 142 tr. zák.), zvýhodnění věřitele (§ 223 tr. zák.), zneužití pravomoci úřední osoby (§ 329 tr. zák.), maření úkolu úřední osoby z nedbalosti (§ 330 tr. zák.) nebo vojenské trestné činy dle hlavy XII. tr. zák., u kterých sice trestní zákon vyžaduje u pachatele speciální vlastnost, způsobilost nebo postavení, ale organizátor, návodce nebo pomocník ji disponovat nemusí.

⁵⁴ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 15. prosince 1997, sp. zn. 7 To 102/97, uveřejněné pod č. 4/2000 Sb. rozh. tr.

⁵⁵ PELC, 2014, op. cit., s. 79.

⁵⁶ ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 347.

i konstrukce trestního zákoníku, dle které jestliže by organizátor naplňoval i znaky spolupachatele, z odkazem na zásadu subsidiarity za samostatné účastenství (organizátorství) postihnout nebude, nicméně soud přihlédně k organizátorství jako k obecně přitěžující okolnosti dle § 42 písm. p) nebo organizování vyústí v okolnost pro použití vyšší trestní sazby. Tak je tomu například u trestného činu napomáhání k neoprávněnému pobytu na území republiky dle § 341 odst. 2 písm. a).

Za „zosnování“ trestného činu je považována činnost spočívající nejen v iniciování dohody o spáchání trestného činu, ale i ve vypracování plánu na jeho spáchání, vyhledání osob, které by se na něm podílely, zajišťování jejich vzájemného styku, rozdělování úkolů těmto osobám před spácháním trestného činu apod.⁵⁷ Dále také zabezpečování utajené trestné činnosti i utajení jednotlivých osob podílejících se na trestné činnosti, zajišťování odbytu věci získaných trestnou činností předem či v průběhu trestné činnosti.⁵⁸

Řízení trestného činu je činnost, jejíž podstatou jsou typicky úkony spočívající zejména v usměrňování osob podílejících se na trestném činu, ve vydávání pokynů těmto osobám, ve vyžadování, aby tyto osoby splnily vydané pokyny, apod.⁵⁹

Dělicím kritériem mezi zosnováním a řízením je hledisko časové, kdy dle konstantní judikatury zosnování trestného činu spadá do stadia před spácháním trestného činu a řízení pak do stadia páchání trestného činu.⁶⁰ Nicméně osoba může kumulativně trestný čin zosnovat i řídit.⁶¹

V otázce zda-li je v organizátorství vždy obsažen návod autor práce souhlasí s Pelcem, který tvrdí, že nikoliv.⁶² Bez velkých obtíží si totiž lze představit situaci, ve které zločinný nápad pojme osoba postrádající intelektuální vlastnosti nezbytné pro vymyšlení konkrétních kroků a vydávání pokynu při jejich plnění, a proto se s nápadem svěří svým dvěma kamarádům, v nichž vzbudí rozhodnutí se na činu podílet, přičemž jeden se ujme organizování a druhý čin vykoná.

Podřazení institutu organizátora pod účastenství není v moderních právních rádech příliš frekventované, čímž se česká právní úprava řadí do v současnosti menšinové skupiny, kdy

⁵⁷ Nález ÚS ze dne 9. února 1998, sp. zn. IV. ÚS 418/97, uveřejněný pod č. 18/1998 Sb. n. u. ÚS

⁵⁸ ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 347.

⁵⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 10. září 2009, sp. zn. 7 Tdo 1009/2009, uveřejněné pod č. 52/2010 Sb. rozh. tr.

⁶⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 10. září 2009, sp. zn. 7 Tdo 1009/2009, uveřejněné pod č. 52/2010 Sb. rozh. tr.

⁶¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 10. září 2009, sp. zn. 7 Tdo 1009/2009

⁶² PELC, 2014, op. cit., s. 84.

obdobnou konstrukci nalezneme ještě v právním řádu Slovenské republiky a Ruské federace.⁶³ Nevyužívání ustanovení o účastenství u organizátora zapříčiňují zejména nedostatky dané konstrukce a rozporuplné implikace z ní vyplývající.

Zaprvé, problematickým se jeví již pojmenování účastník a pachatel, kdy obecně činnost druhého jmenovaného se považuje za stěžejní, ke které se jednání účastníka přimyká, což a priori navozuje dojem větší závažnosti činnosti pachatele oproti účastníkovi. Takto postulovaný axiom ovšem vyvrací řada případů, kdy je tomu naopak. Jako příklad, podporující autorem práce tvrzený argument, může sloužit následující nástin nájemné vraždy. Osoba A se z důvodu nezdařeného obchodu rozhodne odstranit svého obchodního partnera, osobu B. Zaplatí soukromého detektiva, aby zjistil, kdy a kde se osoba B pohybuje a díky nespočetným konexím opatří střelnou zbraň se zařízením k potlačení akustického povýstřelového efektu z černého trhu. K vykonání činu najme svého dlužníka osobu C, patologického hráče nacházejícího se ve finanční tísní, kterému slíbí odpuštění dluhu a úplatu 20 000 Kč. Ten s obchodem souhlasí, neboť vidí pouze „snadně“ vydělané peníze a kvůli nízkému intelektu a své závislosti nijak nevnímá závažnost odstranění jemu neznámého člověka. Díky informacím o pohybu osoby B, opatřené střelné zbraní a pokynům do sluchátek při akci samotné osoba C čin úspěšně vykoná. Dle názoru autora vzhledem ke všem okolnostem případu markantně dominuje stupeň závažnosti jednání osoby A, neboť její zločinný úmysl a jí opatřené prostředky zapříčinily fakt, že se čin stal a zásadním způsobem ovlivnily i způsob provedení. Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku i praxe soudů s tímto tvrzením souhlasí. Nicméně se autor domnívá, že danou míru závažnosti musí nezbytně reflektovat již samotná premisa dělení na hlavního pachatele a účastníka, k čemuž v případě české právní úpravy nedochází.

Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku uvádí, že u účastenství nebylo přistoupeno k obligatornímu snížení trestu, jako to např. činí § 27 odst. 2 německého trestního zákoníku, neboť německý zákoník nezná nejzávažnější formu účastenství podle českého práva, a to organizátorství, které je charakteristické tím, že jeho závažnost (společenská škodlivost) může být i vyšší než u pachatelství.⁶⁴ Toto poukazuje na další negativní skutečnost, neboť subsumování činnosti organizátora pod účastenství neumožňuje zákonodárci obecně stanovit mírnější trestání účastenství. Zákonná konstrukce tak účastenství propůjčuje vnitřně ambivalentní charakter, kdy porovnání závažnosti u účastníka a pachatele vyplyne z okolností a dané posouzení provede až soud. Dle názoru autora soudní zhodnocení závažnosti provedené

⁶³ PELC, 2014, op. cit., s. 79.

⁶⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník k § 24.

ex post bez existence bližších vodítek ústí ve snížení míry předvídatelnosti, jasnosti a vnitřní bezrozpornosti, ač by se v trestním právu mělo usilovat o pravý opak.

Druhý kritický problém vyplývá z přísného pojetí akcesority účastenství, které, jak bylo zmíněno výše, svazuje trestní odpovědnost účastníka s konkrétním pachatelem. Pokud tedy organizátor vymyslí systematické páčání trestné činnosti, avšak k vykonání jednotlivých útoků najme pokaždé jinou osobu, bude složité resp. v některých případech nemožné ho spravedlivě postihnout. Příkladem může být organizátor osoba A, který přesvědčí svého známého zaměstnaného jako ostraža butiků s parfémů a značkovým oblečením, aby v předem sjednaný čas na krátkou dobu odešel ode dveří. Zároveň vždy v přílehlých hernách vytipuje náhodného hráče, který zrovna prohrál svůj veškerý vklad a přesvědčí ho, aby za odměnu 1000 Kč v předmětném butiku ukradl určené zboží, jehož hodnota se pohybuje v rozmezí 10-15 tisíc Kč, který následně předá domluvené osobě B, aby ho mohla prodat na internetu. Ta po prodeji artiklu odevzdá 70 % výtěžku organizátorovi. Než organizátorovu činnost odhalí policie, organizátor stihne během dvou let celé schéma několikrát zopakovat, čímž způsobí celkovou škodu ve výši 1 500 000 Kč. Organizátorovu činnost lze charakterizovat jako velmi závažnou, což by měla odrážet přísnost trestu.⁶⁵ K tomu však naše trestněprávní úprava neposkytuje dostatečné nástroje, neboť jeho činnost nelze, vzhledem k vždy jinému pachateli, posoudit jako pokračování v trestném činu a trest pro organizátora pak nebude reflektovat celkově způsobenou škodu.

Zmíněné nedostatky ukazují na flagrantní pochybení v celkové konstrukci organizátorství v českém právu, pro která je dle názoru autora nezbytné hledat jiné vhodné způsoby. Zejména proto, že organizovaná trestná činnost se stává sofistikovanější a komplexnější, přičemž rozhodně obecně neplatí premisa vykonatele jako hlavního strůjce zločinné činnosti. Odhadnout důsledky transformace zakotvení organizátora jiným způsobem než jako účastníka, lze jen těžko⁶⁶, nicméně s pravděpodobností hraničící 100 % by znamenala nelehkou výzvu pro trestní soudnictví a v počáteční fázi by se nepodařilo eliminovat všechny negativní efekty. Tento argument však autor práce nepovažuje za validní, neboť stávající stav není do budoucna udržitelný a jednou tuto „bolestivou“ změnu bude třeba realizovat. Vypuštění definice organizátora jako účastníka by zapříčinilo zásadní konstrukční změny v definici přímého i nepřímého pachatele, a proto autor této práce doporučuje pro případné změny čerpat inspiraci ve vyspělých právních řádech, se kterými sdílíme kulturně právní hodnoty. Vhodnou

⁶⁵ Délka trestu odnětí svobody, výši peněžitého trestu apod.

⁶⁶ PELC, 2014, op. cit., s. 82, se domnívá, že s následky by se „česká doktrína vypořádávala pravděpodobně s nemalými těžkostmi a velmi dlouho“

se jeví německá doktrína, která vychází z teorie panství nad trestným činem. Dle té se za pachatele považuje ten, kdo *podstatným způsobem ovlivňuje sled okolností trestného činu čili vykonává panství nad trestným činem, i přes to, že sám nenaplnil znaky skutkové podstaty trestného činu*.⁶⁷ Ač by se nejednalo o bezproblémový přechod, autor práce se domnívá, že koncepce panství nad činem a úprava definice pachatele tak, aby zahrnovala i činnost organizátora, by poskytla funkční schéma umožňující spravedlivější postih daných osob.

3.7 Návod

Jako v pořadí druhá nejzávažnější forma účastenství figuruje návod. Dle stávající legální definice se návodcem rozumí *ten, kdo úmyslně vzbudil v jiném rozhodnutí spáchat trestný čin*.⁶⁸ Zákon nijak dále nspecifikuje konkrétní formy či meze návodu, proto lze uvažovat široké spektrum verbálních i nonverbálních projevů jeho provedení. Může se jednat o přemluvení, pokyn rukou či sms zprávou, rozkaz apod., musí však být *zachováno svobodné rozhodnutí naváděného*.⁶⁹ Jak bylo zmíněno výše, pro založení trestní odpovědnosti účastníka zákon obecně vyžaduje úmysl participovat na konkrétním (alespoň v hrubých rysech určeném) trestném činu konkrétního pachatele a u návodu zákon výjimku nečiní. Právě představa konkrétního trestného činu tvoří dělicí kritérium mezi návodem a trestným činem podněcování dle § 364 tr. zák., jinými slovy pokud návod nesměřuje k individuálně určenému trestnému činu, nelze jednání osoby posoudit jako návod, nýbrž za splnění dalších podmínek jako trestný čin podněcování.

Další diferenciační problém může vyvstat mezi návodem a psychickou pomocí, kdy z teoretického hlediska návod směřuje ke vzbuzení rozhodnutí jiného spáchat trestný čin a pomoc k utvrzení již rozhodnutého pachatele čin spáchat. Z toho vyplývá aplikační problém, jak posoudit návod směřující vůči osobě, která již rozhodnutí k činu pojala⁷⁰. Česká právní úprava opět přichází s řešením v podobě přípravy (§ 20 tr. zák.), ta se ovšem uplatní za dalších podmínek pouze u zvlášť závažných zločinů, což podstatným způsobem snižuje efektivnost takového řešení. Jelínek poukazuje na absurdní důsledky, kdy osoba, která se dopustila nadbytečného návodu k závažnějšímu činu se vyhne trestnímu postihu a naopak pomocník („utvrzovatel“) k méně závažnému činu bude trestně odpovědný⁷¹. Zde opět autor práce

⁶⁷ ŘÍHA, 2006, op. cit. s. 130.

⁶⁸ § 24 odst. 1 písm. b) tr. zák. in fine.

⁶⁹ JELÍNEK, 2019, op. cit., s. 329.

⁷⁰ V teorii označován jako návod nadbytečný.

⁷¹ JELÍNEK, 2019, op. cit., s. 330.

poukazuje na nedostatečnost sanačního řešení problému skrze trestnost přípravy, když efektivnější výsledky nabízí zakotvení institutu pokusu návodu. Pádny argument pro jeho zavedení lze ve své podstatě spatřovat i v soudní praxi, která nadbytečný návod často posoudí jako psychickou pomoc⁷², což ovšem přesně nevystihuje podstatu jednání a úmysl návodce. Čili soudní praxe vyjadřuje přesvědčení o správnosti a spravedlnosti trestat nadbytečný návod nejen v případě zvláště závažných zločinů, nicméně v současné chvíli ji zákonná úprava neposkytuje účinný nástroj.

Obdobně tomu je v případě bezvýsledného⁷³ a nezdařeného⁷⁴ návodu, kdy tyto situace lze posoudit pouze jako přípravu dle § 20 tr. zák., když psychická pomoc nepřichází v úvahu z důvodu přísné akcesority, neboť se účastenství uplatní pouze pokud se pachatel o trestný čin alespoň pokusil. Jelínek uvádí, že s daným řešením lze souhlasit s odkazem na absenci bezprávní⁷⁵. Autor práce je toho názoru, že i pro tyto případy by bylo příhodné zavést institut pokusu návodu. Umožnilo by to osamostatnit posouzení trestní odpovědnosti návodce od potenciálního pachatele a až následně individuálně vyhodnotit závažnost návodu a důvody, pro které nevedl k úspěchu. V úvahu by bezpochyby ve většině případů připadalo nedovození trestní odpovědnosti pro uplatnění zásady subsidiarity trestní represe (§ 12 odst. 2 tr. zák.), nicméně primárně by pro případ nutnosti existoval efektivní nástroj pro postih bezvýsledného či nezdařeného návodu.

Za správné autor práce naopak považuje podřazení najmutí ke spáchání trestného činu včetně objednávky či nabídky spáchání pod návod. Jak uvádí důvodová zpráva, *pouhé obecné rozhodnutí (např. nájemného vraha) páchat eventuálně v budoucnu trestnou činnost nemůže být důvodem, aby v případě konkrétní objednávky například usmrcení jiné osoby, nebylo toto považováno za vzbuzení rozhodnutí k spáchání konkrétního trestného činu vraždy na poškozeném, ohledně něhož byla objednávka vraždy.*⁷⁶ Koncepce je v tomto případě logická, neboť jednání objednatele, ze předpokladu, že dále nepřekročil limity a usmrcení neorganizoval, dle názoru autora této práce, neodpovídá pachatelství, ani pokud bychom uvažovali užití teorie panství nad trestným činem. Rozhodným činitelem zůstává vykonavatel trestného činu, který není pod nátlakem objednatele, povětšinou si obstarává prostředky a drží kontrolu nad průběhem činu, a proto pro objednatele nejvíce odpovídá posouzení jako návodce.

⁷² JELÍNEK, 2019, op. cit., s. 330.

⁷³ Návod byl úspěšný, došlo ke vzbuzení rozhodnutí čin spáchat, ale pachatel se ve výsledku o trestný čin ani nepokusil.

⁷⁴ Návod úspěšný nebyl, naváděný svou vůlí nezměnil.

⁷⁵ JELÍNEK, 2019, op. cit., s. 330.

⁷⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník k § 24.

Pravděpodobně za nejrozporuplnější problematiku, jež se váže k návodu, lze označit trestní odpovědnost agenta provokatéra. Provakaci Pelc definuje jako *jednání, které je příčinou spáchání trestného činu jinou osobou a jehož účelem je následné odhalení a spravedlivé potrestání této osoby*.⁷⁷ Úmysl agenta provokatéra pak může alternativně směřovat k tomu, aby vyprovokovaná osoba čin spáchala a byla po dokonání udána nebo aby se o čin pokusila, ale bylo ji v dokonání zabráněno. Ač rozhodnou skutečnost představuje fakt, že primárním úmyslem agenta provokatéra je odhalit pachatele, čili lze hovořit o ušlechtilém účelu, jednání formálně naplňuje znaky návodu k trestnému činu. Literatura dále rozlišuje, zda se jedná o policejní provokaci (akt státní moci) nebo o soukromého agenta. To však pro účely této práce není relevantní, neboť odlišení policejní provokace se primárně váže spíše k otázce přípustnosti státní provokace při odhalování trestné činnosti zejména té organizované spojené s drogovými delikty, obchodem s lidmi s případně i šíření některých druhů pornografie.

Na rozdíl od některých zahraničních trestních kodexů⁷⁸ současný trestní zákoník neobsahuje výslovnou úpravu trestní odpovědnosti agenta provokatéra⁷⁹. Aplikační praxe nicméně považuje dle obecných ustanovení jednání agenta provokatéra za návod ve smyslu § 24 odst. 1 písm. b), jestliže se pachatel o čin alespoň pokusil⁸⁰. V zahraničních doktrínách i literatuře⁸¹ se objevuje přístup prosazující beztrestnost takového agenta, zejména pro absenci dvojího úmyslu, kdy provokace nesměřovala ke spáchání trestného činu. Ve své podstatě tak hodnotově preferují dopadení pachatele, které ospravedlňuje jednání agenta. Autor této práce se domnívá, že takovýto přístup potenciálně otevírá prostor závažným rizikům. Nesporně lze poskytnout dostatečnou řadu případů, ve kterých by agent provokatér umožnil dopadení pachatele, který si „zasloužil“ trestní postih a agent tak byl společnosti užitečný. Nicméně lze uvažovat opačnou situaci, a to že osoba A, několikrát trestána se sklony ke kriminalitě, žije již několik měsíců spořádaným životem a snaží se vyvarovat všem rizikovým situacím, které by ji mohly svést. Její pobyt ve své vesnici však nelibě nese osoba B, která je toho názoru, že by osoba A měla být ve vězení, a proto jako agent provokatér osobu A v její slabé chvíli ke spáchání trestného činu úspěšně navede. Z hlediska rizika zneužití daného institutu se autor domnívá, že dochází k neopodstatněně závažnému zásahu do sféry rozhodování člověka, které by nemělo být ospravedlňováno vyšším dobrem. V případě řízené provokace ze strany státních

⁷⁷ PELC, 2014, op. cit., s. 99.

⁷⁸ Např. polský trestní zákoník.

⁷⁹ Ač výslovné zakotvení agenta provokatéra bylo předmětem diskuzí, např. v roce 2010 vláda podala vládní návrh zákona o protikorupčních opatřeních, viz sněmovní tisk č. 1015/0.

⁸⁰ ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 349.

⁸¹ PELC, 2014, op. cit., s. 99.

orgánů nabývá na relevanci, neboť disponují zásadně širšími možnostmi, jak provokaci provést. V případě provokace agentem je tedy autor této práce toho názoru, že současná česká právní úprava je nastavena hodnotově správně.

3.8 Pomoc

Třetí formu účastenství trestní zákoník označuje jako pomoc, kterou rozumí jednání toho, kdo *umožnil nebo usnadnil jinému spáchání trestného činu, zejména opatřením prostředků, odstraněním překážek, vylákáním poškozeného na místo činu, hlídáním při činu, radou, utvrzováním v předsevzetí nebo slibem přispět po trestném činu.*⁸² Za pomoc judikatura v některých případech považuje i přítomnost na místě činu, pokud usnadňuje spáchání činu⁸³ nebo odvoz pachatele z místa činu, kdy pomocník čekal během loupeže v autě.⁸⁴ Zákodárce zde zvolil formu demonstrativního výčtu, což lze považovat za prospěšné, neboť poskytuje určité vodítko pro posouzení pomoci, což zvyšuje míru předvídatelnosti, avšak vzhledem ke skutečnosti, že se nejedná o taxativní výčet, není zde riziko, že by výčet nebyl vyčerpávající a objevovaly by se formy pomoci, které by *per analogiam* nebylo možné postihnout.

Současná právní úprava doznala oproti té předchozí účinné do 31. prosince 2009⁸⁵ změnu, když výslovně uvádí vylákání poškozeného na místo činu (volavka) a hlídání při činu (dělání zdi) ve výčtu forem pomoci. Tím došlo k ukončení předchozí kritizované soudní praxe, která tato jednání považovala za spolupachatelství,⁸⁶⁸⁷ což autor hodnotí za krok správným směrem nicméně, jak bude ukázáno, ne zcela ideální a bezproblémový. Z jazykového výkladu úzké definice pachatelství resp. spolupachatelství vyplývá, že (spolu)pachatelem se rozumí pouze ten, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty, a tak zahrnutí „volavky“ nebo osoby dělající zeď tvoří extenzi s velmi slabou oporou v dikci zákona. Dovození, že osoba, která se *osobně neúčastní na vniknutí do domu nebo bytu jiného, ale v rámci rozdělení úkolů směřujících k úspěšnému provedení bytové krádeže hlídá před domem nebo bytem jiného, do něhož vniknou ostatní pachatelé,*⁸⁸ naplnila znaky skutkové podstaty trestného činu porušování domovní svobody § 178 tr. zák., považuje autor této práce za téměř absurdní závěr. Proto jde k dobru současného trestního zákoníku, že dané jednání výslovně stanovil jako pomoc, neboť přesněji

⁸² § 24 odst. 1 písm. c) tr. zák.

⁸³ Rozhodnutí NS ze dne 18. února 2004, sp. zn. 8 Tdo 102/2004

⁸⁴ Nález ÚS ze dne 19. prosince 2000, sp. zn. II. ÚS 178/2000, uveřejněný pod č. 190/2000 Sb. n. u. ÚS

⁸⁵ Zákon č. 140/1961 Sb.

⁸⁶ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 25. března 1993, uveřejněné pod č. 23/1994 Sb. rozh. tr.

⁸⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 1992, uveřejněné pod č. 6/1993 Sb. rozh. tr.

⁸⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník k § 23.

vystihuje dané jednání. Jelínek však v této souvislosti upozorňuje na nebezpečí vyplývající z přimykání účastenství ke konkrétnímu pachateli, například pokud se dvě osoby rozhodnou vykrást automobil, poprvé se do automobilu vloupá první z nich a druhý hlídá a poté si role vymění, nebude možné způsobené škody sčítat.⁸⁹ *De lege ferenda* by předestřený problém překlenula implementace teorie panství nad činem z německé doktríny. Dle našeho názoru při uvažování pouze této množiny případů CBA analýza⁹⁰ nevyznívá ve prospěch zavedení tohoto institutu do českého práva, neboť by se jednalo o příliš velký zásah jen pro zpřesnění postihu jednání pomocníka v nepříliš početných případech. Avšak s ohledem na flagrantní nedostatečnost úpravy organizátora, kterou by překlenula právě teorie panství nad trestným činem, považuje autor uvedený příklad za další z podpůrných argumentů pro zavedení institutu panství nad činem do trestního zákoníku.

Pomoc lze diferenciovat pomocí několika dělicích kritérií zejména dle formy v jaké byla poskytnuta, dle přítomnosti konání či dle hlediska časového. Za prvé se jedná o dělení na pomoc fyzickou a psychickou, kterou provedl již zákonodárce uvedením demonstrativního výčtu. Fyzická pomoc spočívá např. v opatření prostředků, odstranění překážek, vylákání poškozeného na místo činu. Psychická poté spočívá v radě, utvrzování v předsevzetí nebo slibu přispět po trestném činu⁹¹. Obě formy pomoci samozřejmě mohou existovat simultánně. Druhý způsob kategorizuje pomoc uskutečněnou a) konáním (obstarání zbraně, rada) a b) opomenutím (prodavačka záměrně nezavře okno obchodu před odchodem, k čemuž se zavázala v pracovní smlouvě). V tomto případě pomoci opomenutím však musí pomocník mít zvláštní povinnost konat ve smyslu § 112 tr. zák.). Třetí teoretické dělení vychází z roviny časové, tedy dle okamžiku, ve kterém k ní došlo. Pomocník tak může učinit před činem například poradit, jak se úspěšně vylomit zámek nebo přímo při činu (hlídáním místa činu apod.). Po dokončení trestného činu již pomoc možná není.⁹² Jestliže například finanční pomoc byla poskytnuta po činu bez předchozího slibu, pak nijak neusnadnila spáchání trestného činu a bude posouzena jako trestný čin nadržování § 366 tr. zák. Odlišit je třeba případy, kdy pachatel trestný čin dokončil, ale ještě nedokončil, jde zejména o trestné činy trvající nebo o činy, které se skládají z více aktů a pomoc byla uskutečněna dříve, než pachatel vykonal všechny.

V praxi velmi blízké instituty tvoří pomoc a trestný čin nepřekažení trestného činu § 367 tr. zák. Rozdíl spočívá v úmyslu, kdy pomocník zamýšlí umožnit nebo usnadnit trestný čin,

⁸⁹ JELÍNEK, 2019, op. cit., s. 335.

⁹⁰ CBA analýza, ang. zkratka pro analýzu porovnávací výnosy a náklady určitého opatření.

⁹¹ § 24 odst. 1 písm. c) tr. zák.

⁹² Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 11. února 1979, sp. zn. Tpjf 33/79, uveřejněné pod č. 1/1980 Sb. rozh. tr.

kdežto nepřekažení trestného činu se limituje na „pouhý“ úmysl neučinit vyžadované jednání k překažení trestného činu. Pokud se osoba dopustila pomoci, pak nelze totéž jednání klasifikovat jako nepřekažení trestného činu § 367. tr. zák.⁹³

Zákonná dikce „*kdo usnadnil jinému spáchání trestného činu*“ ponechává poměrně široký prostor pro postihování rozličných forem pomoci, což pouze generálně limituje objektivní podmínka příčinné souvislosti mezi pomocí a trestným činem. Z toho vyplývá, že stejná trestní odpovědnost stíhá všechny pomocníky na stejném trestném činu, ač se každý přičinil jinou měrou⁹⁴ (rozdíl bude případně až ve výši trestu). Speciálního rozměru v této problematice proto nabírá zásada subsidiarity trestní represe a posouzení, zda pomocníkově jednání v konkrétním případě nese znaky společenské škodlivosti a zda-li nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. Autor této práce se domnívá, že provádění předestřené úvahy ex post soudem dává soudu do rukou poměrně širokou škálu možností, pro které by však měly být nastaveny mantinely, aby se zvýšila míra právní jistoty. Zaprvé autor je toho názoru, že pomoc je vždy, na rozdíl od pachatelství a ve výjimečných případech i od návodu, méně závažnější než pachatelství, a proto by zákonná úprava benefitovala ze zavedení obligatorního snížení trestu pro pomocníka. Za druhé, že odborná diskuse nese potenciál vytvořit komplexní systém posouzení závažnosti jednotlivých forem pomoci, který by se promítl do zákonné úpravy, čímž by se předešlo arbitrárním rozhodnutím obdobných případů a zvýšila míra uplatnění zásady zákonnosti. Snahám o odbornou diskusi na toto téma by se proto nemělo bránit, naopak příslušné orgány by je měly podporovat a iniciovat.

3.9 Zánik trestní odpovědnosti

Obdobně jako u přípravy nebo pokusu trestného činu česká právní úprava favorizuje předejití nebezpečí z trestného činu před potrestáním, a tak k dosažení zamýšleného cíle poskytuje účastníkovi určitou incentivu spočívající v zániku trestní odpovědnosti, která je vyjádřena v § 24 odst. 3 a 4 tr. zák.

Aby mohla účastníková trestní odpovědnost zaniknout, musí být na straně účastníka splněny tyto podmínky:

1) *dobrovolně upustil od dalšího účastenství na trestném činu*

⁹³ ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 352.

⁹⁴ Například osoba, která poradila pachateli, jak ze zbraně střílet na oběť i osoba, která vynaložila nemalé úsilí a opatřila zbraň, náboje i tlumič a poskytla pachateli „praktické školení střelby“.

2) *a alternativně a) odstranil nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého účastenství, nebo b) učinil o účastenství na trestném činu oznámení v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého účastenství, mohlo být ještě odstraněno; oznámení je nutno učinit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, voják může místo toho učinit oznámení nadřízenému*⁹⁵

První podmínka vyžaduje dobrovolné upuštění, jímž zákon rozumí situace, při kterých je účastník přesvědčen o možnosti dokončit své jednání, ale rozhodne se dále nepokračovat. Za dobrovolnost se považuje i případ, kdy se účastník obecně obává trestního postihu, to však nesmí být podloženo konkrétní obavou z odhalení policejním orgánem nebo jinou osobou, např. přistižením⁹⁶. O dobrovolnost se dále nejedná, pokud účastníkovi bránila v pokračování překážka, kterou nebyl schopen překonat. Upuštění musí dále býti trvalého charakteru, což vylučuje případy, ve kterých účastník své jednání odložil na později⁹⁷.

Druhá podmínka mající dvě alternativy, je naplněna pokud účastník:

a) odstranil nebezpečí, které vzniklo a to nejen jeho činností, ale i jiných osob, které trestný čin páchají nebo se na něm účastní, přičemž k odstranění nebezpečí mohou účastníkovi přispět nebo pomoci i jiné osoby⁹⁸ nebo

b) včas učinil oznámení státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu (voják též svému nadřízenému). Za včasné se považuje doba, kdy nebezpečí ještě mohlo být odstraněno, proto není rozhodující skutečný výsledek. Nebezpečí například nemusí být odstraněno z důvodu liknavého přístupu policejního orgánu.

3.10 Trestání účastenství

*Na trestní odpovědnost a trestnost účastníka se užije ustanovení o trestní odpovědnosti a trestnosti pachatele, jestliže trestní zákon nestanoví něco jiného.*⁹⁹ Je tedy vždy nutné zohlednit všechna relevantní ustanovení z obecné i zvláštní části.

Trestnost účastníka se odvíjí od trestnosti pachatele, nicméně vzhledem k rozmanitosti forem účastenství a jejich rozdílnou závažností není nevyloučeno užití jiné trestní sazby než u

⁹⁵ § 24 odst. 3 tr. zák. in fine.

⁹⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR z 21. října 1971 sp. zn. 2 Tz 104/71, uveřejněné pod č. 21/1972-II Sb. rozh. tr.

⁹⁷ ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 354.

⁹⁸ ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 354.

⁹⁹ § 24 odst. 2 tr. zák.

pachatele, a to přísnější i mírnější.¹⁰⁰ Z hlediska jednotlivých forem účastenství zákon v trestnosti nevytváří rozdíly, nicméně ve smyslu speciálního ustanovení § 58 odst. 6 soud může snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby za pomoc k trestnému činu. Jak již bylo zmíněno výše, autor této práce se domnívá, že u pomoci by snížení trestu mělo být obligatorní.

Při stanovení druhu a výměry trestu účastníkovi je třeba přihlídnout nejen k obecným zásadám trestní nacházejících se v ustanovení § 39 an. tr. zák. ale u organizátora, návodce a pomocníka též k významu a povaze jejich účasti na spáchání trestného činu.¹⁰¹

4 Právní úprava účastenství ve Francii

Hlavní pozornost v této kapitole bude věnována právní úpravě účastenství ve Francii a její komparaci s českou právní úpravou, nicméně účastenství ve Francii nelze správně interpretovat a hodnotit bez alespoň elementární znalosti francouzské trestní doktríny. Z tohoto důvodu budou nejprve uvedeny základy trestní odpovědnosti a trestných činů včetně jejich diferenciací a dále definováno pachatelství, jehož pochopení je klíčové pro odlišení od účastenství. Následně bude rozebrána úprava účastenství, tedy podmínky trestní odpovědnosti účastníka a jednotlivé formy účastenství uvedené ve francouzském trestním zákoníku.

4.1 Trestné činy a jejich dělení

Za trestný čin (*l'infraction*) lze dle Salvage považovat *chování, spočívající v komisivním nebo omisivním jednání, za které zákon ukládá pachateli trest nebo ochranné opatření*.¹⁰² Stefani k obdobné definici výslovně přidává ještě prvek přičitatelnosti jednání pachateli.¹⁰³

Pro francouzský trestní zákoník je příznačná tripartice trestných činů, kterou upravuje čl. L111-1 Code pénal, když stanoví, že trestné činy se dělí podle jejich závažnosti na zločiny (*les crimes*), přečiny (*les délits*) a přestupky (*les contraventions*). Přičemž pro stanovení zločinů a přečinů a trestů za ně se vyžaduje formu zákona, naopak u přestupků se takto činí formou nařízení.¹⁰⁴ Na rozdíl od české trestněprávní úpravy úvodní část Code pénal neuvádí dělicí

¹⁰⁰ Přísnější lze uvažovat případy organizátora, kdy je jeho činnost závažnější ve smyslu § 39 tr. zák. O mírnější se naopak bude jednat například, pokud není u účastníka splněna podmínka zavinění ke kvalifikované skutkové podstatě, které se pachatel dopustil.

¹⁰¹ § 39 odst. 7 písm. b) tr. zák.

¹⁰² Salvage, P. Droit pénal general. 8e edition. Fontaine: Presses Universitaires de Grenoble, 2016, s. 16.

¹⁰³ STEFANI, G., LEVASSEUR, G., BOULOC, B. Droit pénal général. 17e éd. Paris: Dalloz, 2000, s. 94.

¹⁰⁴ Čl. L-111-2 Code pénal.

kritérium jako takové, pouze stanoví druhy trestu, které lze za zločin, přečin nebo přestupek uložit¹⁰⁵ (čl. 131-1, čl. 131-3 resp. čl. 131-12 Code pénal) a až jednotlivá ustanovení vymezující konkrétní trestný čin včetně výše trestu umožňují identifikovat klasifikaci daného trestného činu¹⁰⁶. V tomto ohledu považuje autor této práce za vhodnější řešení, které zvolil český zákonodárce, neboť poskytuje přehlednější způsob klasifikace trestných činů.

Obdobným způsobem jako bipartice trestných činů v České republice zásadním způsobem ovlivňuje trestnost přípravy, tak ve Francii tuto paralelu lze sledovat u trestnosti pokusu a účastenství. Pokus je totiž trestný pouze u zločinů a přečinů (*a contrario* u přestupků nikoliv), přičemž u zločinů tomu tak je vždy, u přečinů jen stanoví-li tak výslovně zákon.¹⁰⁷ Důsledky tripartice na úpravu účastenství budou rozebrány v podkapitole zaměřené přímo na podmínky trestnosti účastenství.

4.2 Základy trestní odpovědnosti ve Francii

K tomu, aby mohla být založena trestní odpovědnost dle francouzského trestního zákoníku, musí být naplněny obecné a speciální podmínky. Speciální podmínky se váží vždy ke konkrétnímu trestnému činu. Obecné podmínky se pak váží ke všem trestným činům¹⁰⁸ a rozumí se jimi čtyři základní prvky (*les éléments constitutifs*), které musí být vždy přítomny. Jedná se o prvek zákonnosti (*l'élément légal*), materiální prvek (*l'élément matériel*), morální prvek (*l'élément moral*) a prvek protiprávnosti (*l'élément injuste*).¹⁰⁹

Prvek zákonnosti vychází ze zásady *nullum crimen sine lege*, tedy že trestní odpovědnost musí být stanovena normami v předepsané formě o síle zákona.

Materiální prvek spočívá v projevu trestného činu ve vnější realitě, neboť francouzský trestní zákoník nepostihuje myšlenku ani úmysl spáchat trestný čin. Materiální prvek může být naplněn aktivním jednáním či opomenutím. Např. materiální prvek trestného činu krádeže podle článku 311-1 Code pénal, tvoří věc patřící jiné osobě, která může být odcizena a podvodné zatajení.¹¹⁰ Ač první pohled předurčuje, že se jedná o obdobu objektivní stránky trestného činu v české doktríně, nelze při komparaci tyto pojmy slučovat. V rámci materiálního

¹⁰⁵ Tresty za zločiny - *les peines criminelles*, tresty za přečiny - *les peines correctionnelles*, tresty za přestupky – *les peines contraventionnelles*.

¹⁰⁶ Např. prostá vražda ve smyslu čl. 221-1 Code pénal zákon ukládá trest uvěznění 30 let, tedy trest uvedený v čl. 131-1 Code pénal, a proto se jedná o zločin.

¹⁰⁷ Čl. 121-4 Code pénal.

¹⁰⁸ Tyto však nelze považovat za obdobné obecným znakům trestného činu v české trestněprávní úpravě.

¹⁰⁹ SALVAGE, 2016, op. cit., s. 17.

¹¹⁰ Quels sont les éléments constitutifs de l'infraction. cabinetaci.com [online]. [vid. 2022-10-16]. Dostupné z: <https://www.cabinetaci.com/quels-sont-les-elements-constitutifs-de-l-infraction>

prvku francouzská doktrína posuzuje komisivní či omisivní jednání, následek a příčinou souvislost mezi nimi¹¹¹.

Dále musí naplněn též **morální prvek**, který se vyznačuje vnitřním vztahem osoby k trestnému činu. Literatura jej někdy dělí na rovinu přičitatelnosti (*l'imputabilité*) a rovinu zavinění (*la culpabilité*).

Přičitatelnost dle francouzského práva znamená, že osoba musí jednat dle své vůle a chápat následky svého jednání. Z toho vyplývají tři situace, při kterých není přičitatelnost dána. Zaprvé osoby stížené duševní poruchou, kdy dle čl. 122-1 odst. 1 Code pénal osoba není trestně odpovědná, pokud v okamžiku spáchání trestného činu trpěla duševní nebo neuropsychickou poruchou, která vyloučila veškerou její rozlišovací nebo ovládací schopnost. V tomto bodě je francouzská právní úprava obdobná té české, kdy se musí jednat o *poruchu trvalého či přechodného rázu* danou v *době činu*, která *zcela* vyloučila rozpoznávací nebo ovládací schopnost. Za druhé mladiství, tedy osoby v době spáchání trestného činu mladší 18 let, kteří nejsou nadáni rozlišovací schopností, nejsou trestně odpovědní. A contrario tedy mladiství, kteří tuto schopnost mají, trestně odpovědní jsou. Zmíněné pravidlo dále rozvíjí zákon o trestním soudnictví ve věcech mladistvých,¹¹² jenž stanoví vyvratitelnou domněnku, že mladiství starší 13 let rozlišovací schopností disponují a mladší 13 let nikoliv.¹¹³ Třetí situace vylučující přičitatelnost představuje donucení, tedy dle čl. 122-2 Code pénal osoba jednáající pod vlivem násilí nebo nátlaku, kterému nemohla odolat, není trestně odpovědná. Česká právní úprava počítá spíše s donucením, kterého se dopouští jiná osoba s cílem ovlivnit jednání jiného, nicméně v rámci přičitatelnosti ve smyslu francouzského trestního zákoníku se jedná o jakoukoliv sílu, která na osobu působí. Jejím zdrojem tak může být člověk, zvíře i přírodní podmínky. Francouzská literatura donucení dělí na fyzické a psychické, přičemž v obou případech donucení musí naplňovat předpoklad neodolatelnosti (*irrésistible*) a nepředvídatelnosti (*imprévisible*). Judikatura se vyznačuje poměrně restriktivním výkladem těchto předpokladů, například náhlá mechanická závada automobilu neospravedlňuje zastavení automobilu na silnici, neboť řidič měl před jízdou provést kontrolu¹¹⁴ nebo náhlá nevolnost není nepředvídatelným donucením, jestliže řidič věděl, že mu takové stavy přicházejí.¹¹⁵

¹¹¹ SALVAGE, 2016, op. cit., s. 33.

¹¹² Code de la justice pénale des mineurs.

¹¹³ Čl. L11-1 alinéa 1 Code de la justice pénale des mineurs.

¹¹⁴ Crim. 4 décembre, 1958, D. 1959, 39

¹¹⁵ Crim. 27 oct. 2015, n° 14-86.983

Druhá rovina morálního prvku se vztahuje k zavinění, kdy obdobně jako v české právní úpravě francouzská doktrína rozlišuje mezi úmyslným (*la faute intentionnelle*) a neúmyslným (*la faute non intentionnelle*) zaviněním. Úmyslné zavinění v podstatě odpovídá přímému úmyslu ve smyslu českého trestního práva, neboť francouzský trestní zákoník nepracuje s pojmem srozumění ve smyslu nepřímého úmyslu. V případě neúmyslného zavinění se můžeme setkat s více pojmy, např. neopatrnost, nedbalost, nepozornost nebo nesplnění náležité míry pozornosti,¹¹⁶ nicméně *všechny lze ve své podstatě považovat za totožné a označit společným pojmem nedbalost (l'imprudence)*.¹¹⁷ Tu lze dále dělit na nedbalost vědomou a nevědomou. Za hybridní formu mezi úmyslem a nedbalostí lze považovat třetí kategorii zavinění uplatňující se u přestupků, která nemá český ekvivalent, ale lze ji volně přeložit jako přestupkové zavinění (*la faute contaventionnelle*). *Toto zavinění spočívá čistě v dokonání jednání, ve kterém spočívá materiální prvek přestupku,*¹¹⁸ za předpokladu, že pachatel jednal svobodně.

Čtvrtým a posledním z prvků, které v souhrnu tvoří obecné podmínky trestní odpovědnosti je **prvek protiprávnosti (*l'élément injuste*)**. Ten lze označit za negativní prvek, jehož podstata spočívá v absenci ospravedlňující skutečnosti, tedy institutu podobajícímu se okolnostem vylučujícím protiprávnost. Francouzská literatura rozeznává tři případy, a to a) nařízení zákona a příkaz od oprávněné autority (*l'ordre de la loi et le commandement de l'autorité légitime*) b) nutná obrana (*la légitime défense*) c) krajní nouze (*l'état de nécessité*).¹¹⁹ Někteří autoři již tento prvek jako konstitutivní neuznávají např. uvádí, že je v podstatě konsumován prvkem zákonnosti.¹²⁰

4.3 Pachatelství

Čl. 121-1

Každý je zodpovědný pouze za svůj čin.

Čl. 121-4

Pachatelem trestného činu je ten, kdo:

1) spáchá činy označené za trestné;

¹¹⁶ Čl. 221-6, 222-19, 222-20, 222-20-1, 223-1, R. 625-2, R. 625-3 Code pénal.

¹¹⁷ SALVAGE, 2016, op. cit., s. 55.

¹¹⁸ Faute contraventionnelle. lagbc.org [online]. [vid. 2022-10-17]. Dostupné z: [https://www.lagbd.org/Faute_contraventionnelle_\(fr\)](https://www.lagbd.org/Faute_contraventionnelle_(fr))

¹¹⁹ SALVAGE, 2016, op. cit., s. 61.

¹²⁰ STEFANI, 2000, op. cit. s. 197.

2) *pokusí se spáchat zločin a pokud tak stanoví zákon přečin.*

Ze zákonné definice tak lze dovodit, že pachatelem trestného činu dle francouzského práva je osoba, která se dopustila činu, který zákon označuje za trestný nebo se dopustila pokusu zločinu nebo v případech, kdy tak stanoví zákon, přečinu. Srovnatelně s trestně právní úpravou přímého pachatele v ČR, aby mohla být založena trestní odpovědnost osoby, nevystačíme si pouze s definicí pachatele, ale musí být splněny další podmínky, jak bylo uvedeno výše, např. protiprávnost činu, a naopak nesmí přistoupit jiné okolnosti, jejichž důsledkem je trestní neodpovědnost (nepříčetnost, okolnosti vylučující protiprávnost apod.) Rozdílně od české úpravy definici přímého pachatele nenásleduje nepřímý pachatel. Jak se francouzská doktrína řeší problematiku nepřímého pachatelství bude uvedeno níže.

Jelikož francouzská trestní zákoník neobsahuje definici nepřímého pachatele, spolupachatele a ani institut organizátora ve smyslu českého práva, logickým vyústěním je v porovnání širší pojetí pachatele. Širší skupinu pachatelů pak francouzská jurisprudence diferencuje na pachatele materiálního, morálního a nepřímého.¹²¹

Materiální pachatel (*l'auteur matériel*) přebírá své označení od materiálního prvku uvedeného výše. Jedná se osobu, která svým komisivním nebo omisivním jednáním naplnila znaky, ze kterých se skládá konkrétní trestný čin. Materiálně se dopouští stejného jednání jako vykonavatel ve smyslu české trestněprávní teorie.

Pro komparaci zajímavější a v aplikační praxi problematičtější je morální, někdy též intelektuální, pachatel (*l'auteur moral/intellectuel*). Jedná se o osobu, kterou charakterizuje skutečnost, že trestný čin nechala spáchat třetí osobou, z čehož se vyvozuje její trestní odpovědnost. Francouzská doktrína uznává, že v některých případech může mít tato osoba esenciální podíl na činu, což lze dovozovat i z označení „pachatel“, nicméně důrazně akcentuje odlišení od materiálního pachatele, který naplnil konstitutivní prvky trestného činu. Designace osoby jako pachatele, jehož jednání však nekoresponduje se zákonnou definicí pachatele, ústí ve vnitřní rozpornost úpravy, na což francouzská jurisprudence musela při trestání nalézt řešení. V této souvislosti lze identifikovat tři možné varianty, jak soudy postupují. Zaprvé jednání morálního pachatele se subsumuje pod provokaci nebo instruování (formy budou blíže rozebrány v následující podkapitole), tedy formy návodu, a bude tak vyvozena trestní odpovědnost za účastenství na trestném činu. Zadruhé se v Code pénal objevují četné případy, kdy jednání „nechal spáchat“ tvoří materiální prvek trestného činu, čímž se z morálního

¹²¹ Jedná se o doslovný překlad „nepřímý pachatel“, nicméně se v žádném případě nejedná o institut nepřímého pachatelství ve smyslu § 22 českého trestního zákoníku.

pachatele v podstatě stává materiální pachatel a dochází k založení jeho trestní odpovědnosti za pachatelství. Například zločin genocidium dle čl. 211-1 Code pénal takovou formulaci obsahuje. Třetí způsob se odvíjí od druhého, neboť na základě stejné argumentace, kterou zákon povýšil jednání „nechat spáchat“ na materiální prvek, obdobně učinila i judikatura. Ta tak posuzuje zejména případy, kdy je navedená osoba trestně neodpovědná. Zde lze identifikovat podstatný rozdíl, že česká i francouzská doktrína spáchání prostřednictvím trestně neodpovědné osoby považuje za pachatelství, nicméně v české republice toto vyplývá přímo ze zákonného ustanovení, kdežto ve Francii tento závěr vyplývá z judikatury.

Posledním druhem pachatelství je nepřímé (*l'auteur indirect*), které spočívá v trestní odpovědnosti osoby na vedoucí pozici ve společnosti, jestliže zaměstnanec spáchal trestný čin a vedoucí osoba zanedbala zákonem uloženou povinnost péče a dohledu.¹²² Odpovědnost nepřímého pachatele nevylučuje možnost individuální trestní odpovědnosti zaměstnance nebo společnosti jakožto právnické osoby.

4.4 Účastenství na trestném činu

Francouzská trestní doktrína se řadí mezi skupinu užívající dualistický přístup při úpravě účastenství, v sekci zákona věnující se pachateli tak nalezneme i definici účastníka. Francouzský pohled na činnost účastníka lze popsat jako činnost osoby, která, aniž by trestný čin spáchala osobně, jeho spáchání usnadňuje, což přibližně odpovídá náhledu v českém právu.

Článek 121-7

Účastníkem zločinu nebo přečinu se rozumí osoba, která vědomě pomocí nebo asistencí usnadnila jeho přípravu nebo dokonání.

Účastníkem je také osoba, která darem, slibem, pohrůžkou, příkazem, zneužitím postavení nebo pravomoci podnítl trestný čin nebo dá instrukce k jeho spáchání.¹²³

¹²² PRADEL, J. Traité de droit pénal et de science criminelle comparée, tome 1 : Droit pénal général. 12. éd. Paris: Editions Cujas, 1999, s. 427.

¹²³ Původní znění:

Article 121-7

Est complice d'un crime ou d'un délit la personne qui sciemment, par aide ou assistance, en a facilité la préparation ou la consommation.

Est également complice la personne qui par don, promesse, menace, ordre, abus d'autorité ou de pouvoir aura provoqué à une infraction ou donné des instructions pour la commettre.

Ze zákonné definice vyplývá, že k založení trestní odpovědnosti účastníka trestní zákon vyžaduje existenci protiprávního činu postižitelného zákonem, na němž se osoba podílí ve stanovené formě a aby účastník jednal úmyslně, tedy musí být kumulativně naplněny tyto prvky: a) prvek zákonnosti, b) materiální prvek a c) morální prvek.

4.4.1 Prvek zákonnosti

Francouzská úprava je vybudována na principu vypůjčení trestnosti, z čehož vyplývá nutnost existence hlavního trestného činu postižitelného zákonem, od kterého se odvíjí trestní odpovědnost účastníka. Salvage tvrdí, že podmínka existence hlavního činu se vyznačuje dvěma atributy, a to nezbytností a dostatečností¹²⁴. Nezbytností proto, že trestní odpovědnost účastníka není dána, pokud čin není postižitelný. Například z důvodu okolností vylučující protiprávnost, které nastala při jednání pachatele nebo daný čin není postižitelný, neboť se na něj vztahuje amnestijní rozhodnutí. Dostatečnost pak signalizuje, že k trestní odpovědnosti účastníka postačí existence postižitelného činu, tudíž není relevantní, zda došlo ke zjištění či odsouzení pachatele, ten tak může být neznámý, na útěku nebo např. v průběhu trestního řízení zemřít.¹²⁵

Dále z prvku zákonnosti vyplývá požadavek příslušného druhu trestného činu, přičemž zákon v tomto bodě odlišuje jednotlivé formy účastenství. Zaprvé pomoc, která odpovídá prvnímu odstavci čl. 121-7 Code pénal, spočívající v „pomoci nebo asistenci“, zákon trestá pouze v případě zločinů a přečinů.¹²⁶ Naopak návod, jež designuje odstavec druhý, zákon postihuje u zločinů, přečinů i přestupků. K úplnosti je nutné podotknout, že u některých přestupků zákon zvláště uvádí postih i pro osobu, která ke spáchání přestupku pomohla,¹²⁷ proto lze uzavřít, že forma pomoci k přestupku může být potrestána, stanoví-li tak výslovně zákon.

4.4.2 Materiální prvek

Materiální prvek představuje druhý nezbytný prvek pro založení trestní odpovědnosti účastníka. Spočívá v naplnění některé z forem jednání uvedených v čl. 121-7 Code pénal.

Společné pro všechny formy jednání je primární nutnost posoudit otázky, zda jednání může být pouze aktivní nebo i pasivní a v jaké době k němu musí dojít. Dříve francouzská doktrína vycházela z požadavku aktivního jednání účastníka, nicméně později začala

¹²⁴ SALVAGE, 2016, op. cit., s. 93.

¹²⁵ SALVAGE, 2016, op. cit., s. 93.

¹²⁶ Viz doslovné znění čl. 121-7 al. 1er Code pénal.

¹²⁷ Čl. 623-2 Code pénal.

francouzská judikatura uznávat, že osoba přihlížející trestnému činu nemusí být pouze nezúčastněným přihlížejícím, a naopak může jeho spáchání ovlivnit. Proto se lze setkat s případy potrestání komisivního jednání účastníka,¹²⁸ například policista, který nezabránil svému kolegovi v krádeži svěřených věcí.¹²⁹ Zde tedy vidíme poměrně zásadní rozdíl, kdy česká právní úprava připouští omisivní jednání účastníka, ale pouze v taxativně vymezených případech zvláštní povinnosti konat ve smyslu § 112 tr. zák. Ve Francii k připuštění omisivního jednání dochází činností soudů, které v konkrétních případech mohou uznat, že omisivně jednající osoba sdílí podíl na spáchání trestného činu, a proto ji trestají. Autor souhlasí s přístupem, že existují případy omisivního jednání, které je spravedlivé a potřebné trestat v rámci účastenství, ale domnívá se, že ponechání posouzení takto abstraktních situací pouze v rukou soudů není ideálním řešením, a proto považuje za přínosné, že český trestní zákoník výčet omisivních jednání povýšených na komisivní jednání uvádí.

Relativně hojně diskutovanou problematikou vztahující se k materiálnímu prvku je účastenství na účastenství (*la complicité de complicité*), někdy též označované jako zprostředkované účastenství. Jedná se o situace, kdy se osoba účastní na trestném činu za užití prostředníka, například osoba A navede osobu B, aby navedla osobu C ke spáchání vraždy. Menšinový názor¹³⁰ se k této otázce stavěl negativně, když uvádí, že Code pénal předvídá pouze přímé účastenství.¹³¹ Většina autorů naopak zastává názor, že osoba, která jedná tak, že není v přímém kontaktu s hlavním pachatelem trestného činu, ale dává třetí osobě pokyny nezbytné pro spáchání trestného činu, aby je předala osobě, která má trestný čin spáchat, je stejně vinna, jako kdyby je dala přímo.¹³² Tento závěr podporuje i judikatura, když bylo judikováno, že trestní zákoník nevyžaduje, aby k posouzení návodu jako účastenství byly instrukce pachateli dány přímo účastníkem.¹³³

Účastnit se na trestném činu lze dle francouzského práva pouze před nebo při realizaci trestného činu. Jednání pozdější lze posoudit podle zásad o účastenství pouze pokud, vyplývá ze slibu daného před činem¹³⁴.

¹²⁸ SALVAGE, 2016, op. cit., s. 95.

¹²⁹ Trib. corr. Aix-en-Provence, 14 janvier 1947, J.C.P. 1947, 3465

¹³⁰ E. Garçon, J. A. Roux

¹³¹ A. Vitu, La complicité de complicité. [online]. [vid. 2022-10-17]. Dostupné z: https://ledroitcriminel.fr/la_sciences_criminelle/penalistes/la_loi_penale/imputation/vitu_complicite_complicite.htm

¹³² CHAUVEAU, A., FAUSTIN, H., MESNARD, E., VILLEY, E. Théorie du Code pénal. Tome 5. Paris: Hachette Livre BNF, 2020, s. 296.

¹³³ Crim. 30 mai 1989, Bull. crim. n° 222

¹³⁴ Crim. 30 avril 1963, Bull. n° 157

Materiální prvek odlišuje jednotlivé formy účastenství, přičemž na rozdíl od české právní úpravy se ve Francii můžeme setkat pouze se dvěma, a to pomoc skládající se z pomoci (*l'aide*) a asistence (*l'assistance*) a návod skládající se z podněcování (*la provocation*) a instruování (*les instructions*).

Pomoc

Francouzský zákonodárce pro deskripci pomoci užívá slov pomoc a asistence, přičemž v teorii se pomoc vymezuje spíše jako opatřování prostředků potřebných pro spáchání trestného činu a asistence vychází z asistování pachateli na místě při páchání trestného činu¹³⁵. Teorie ani praxe však k důsledné diferenciaci pojmů nepřístupují. Někteří autoři, například Salvage ani rozdíl mezi nimi nezmiňují a pracují s nimi jako s pojmy téměř identickými. Bližší pohled na judikaturu věnující se problematice pomoci též nečiní markantní rozdíl mezi pojmy. Velmi široká zákonná definice pomoci poskytuje prostor pro podřazení velkého množství případů pod pomoc, a tak se může jednat o pomoc psychickou (utvrzování již rozhodnutého pachatele) i fyzickou (poskytnutí prostředků, zpřístupnění prostor pro spáchání trestného činu¹³⁶). Komparativně zajímavé je, že jurisprudenc nevyžaduje, aby pachatel poskytnutých skutečně využil prostředků poskytnutých pomocníkem.¹³⁷ Na rozdíl od českého trestního zákoníku francouzský Code pénal neuvádí ani demonstrativní výčet forem pomoci. Pouze předchozí trestní zákoník z roku 1810 výslovně uváděl „poskytnutí prostředků“ (*la fourniture des moyens*), nicméně v současném již tato formulace není, neboť toto jednání je pouze specifickou formou pomoci.¹³⁸ Jedná se o typický rys objevující se při komparaci účastenství v ČR a ve Francii, kdy při dotváření a výkladu norem francouzská doktrína přenechává znatelně větší úlohu judikatuře. Autor této práce se domnívá, že vzhledem k dlouhodobému soudnímu dotváření pojmu pomoc¹³⁹ nečiní neuvedení demonstrativního výčtu aplikační problémy, obdobně jako poměrně úspěšně italská judikatura dotvořila pojem pachatel v unitárním systému účastenství¹⁴⁰, avšak autor poukazuje na problematičnost takové úpravy s ohledem na ochrannou funkci trestního práva. Aby tato funkce nezůstala jen proklamací a skutečně plnila svou roli, jeden z důležitých prvků představuje porozumění a znalost úpravy širokou veřejností, která po přečtení dikce zákona disponuje elementární znalostí toho, jaké formy pomoci lze

¹³⁵ DESPORTES, F., LE GUNEHÉC, F.. Le nouveau droit pénal. Tome 1, Droit pénal général. 6e éd. Paris: Economica, 1999, s. 445.

¹³⁶ Crim. 26 novembre 1943, D. 1945, Somm. 2

¹³⁷ SALVAGE, 2016, op. cit., s. 96.

¹³⁸ SALVAGE, 2016, op. cit., s. 96.

¹³⁹ V odborné literatuře jsou často citovány soudní rozhodnutí z druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století.

¹⁴⁰ PELC, 2014, op. cit., s. 23.

uvažovat. Z tohoto důvodu autor považuje za vhodné, že český zákonodárce uvedl demonstrativní výčet forem pomoci, čímž nejen nastavil meze soudnímu rozhodování, ale zvýšil tak i předvídatelnost trestně právní normy.

Návod

Francouzský Code pénal uvádí ve čl. 121-7 odstavci druhém výčet forem návodu, které teorie rozděluje na provokaci a instruování, přičemž se, na rozdíl od pomoci, může vázat ke všem druhům trestného činu.

Za provokatéra nauka považuje osobu, která podnítl pachatele ke spáchání trestného činu a to jedním z taxativně vyjmenovaných způsobů (dar, slib, pohrůžka, příkaz, zneužití postavení nebo pravomoci). Provokace musí být adresná a přímá, tedy směřovat vůči konkrétní osobě a přímo směřovat ke spáchání trestného činu, nikoliv pouze vzbuzovat ve vyprovokované osobě naštvání nebo nenávisť,¹⁴¹ což lze přirovnat k české úpravě, která nepovažuje na návod pouhé vyvolání provokativní situace.

Instruování spočívá v poskytování instrukcí usnadňujících spáchání trestného činu, čímž se rozumí široká řada případů, neboť výčet způsobů provedení provokace se u instruování neuplatní, a proto je judikatuře ponechán rozsáhlý prostor pro posouzení individuálních případů. Například jako instruování soud vyhodnotil jednání, kdy účastník poskytl informace o způsobu života oběti¹⁴² nebo rada, jakým způsobem provést trestný čin.¹⁴³ V porovnání s českou úpravou se instruování nachází na pomezí pomoci a návodu, neboť ve Francii nebude rozhodné za instruování spočívající v radě, jak konkrétní osobu usmrtit, vzbudila rozhodnutí trestný čin spáchat či nikoliv a bude „jednoduše“ posouzeno jako instruování.

4.4.3 Morální prvek

Obdobně jako v České republice k založení trestní odpovědnosti účastníka ve Francii zákon vyžaduje úmysl podílet se na konkrétním trestném činu. Úmysl musí být dán v okamžiku, kdy dochází k jednání, ve kterém zákon spatřuje naplnění materiálního prvku. Pachatel si však nemusí být účastenství vědom.

Jak bylo zmíněno výše, česká doktrína vytváří pojem dvojího úmyslu, kdy se účastník úmyslně podílí na úmyslném trestném činu pachatele, čili nepřichází v úvahu účastenství na

¹⁴¹ Výjimku tvoří situace, kdy je materiální provokace povýšena na trestný čin, pak se lze setkat i s neadresnou (veřejnou) provokací. Nejedná se však o jeden trestný čin Podněcování § 364 tr. zák. jako v české úpravě., nýbrž je postih neadresné provokace uveden u toho kterého trestného činu. Například čl. 23 a 24 zákona z 29. července 1881 (Art. 23 et 24 de la loi du 29 juillet 1881)

¹⁴² Crim. 31 janvier 1974, J.C.P. 1975, 17984

¹⁴³ Crim. 28 octobre 1965, J.C.P. 1966, 14524

nedbalostním trestném činu. Francouzská doktrína v problematice není tak striktní. Ač převažuje názor, že účastenství přichází v úvahu na úmyslných trestných činech,¹⁴⁴ např. Conte uvádí, že ze zákonné dikce nevyplývá nutnost úmyslného trestného činu, proto lze uvažovat i, ačkoli tyto případy budou spíše vzácné, nedbalostní trestné činy.¹⁴⁵ Jeho závěr podporují některé rozsudky francouzských soudů.¹⁴⁶

Praktický problém vyplývající z podmínky úmyslné účasti na konkrétní trestném činu jsou případy excesu pachatele, tedy spáchání jiného činu než, na kterém účastník zamýšlel se podílet. Zaprvé pokud pachatel spáchá zcela odlišný čin než, ke kterému účastenství směřovalo, například účastník poskytl zbraň k vydírání, avšak pachatel se dopustil vraždy. V takovém případě se francouzská judikatura neliší od té české, když nezakládá trestní odpovědnost účastníka.¹⁴⁷ Dále zvláštní posouzení vyžadují případy, kdy pachatel spáchá čin, ke kterému účastenství směřovalo, za objektivních přitěžujících okolností¹⁴⁸ (les circonstances aggravantes réelles). Česká doktrína tento druh excesu hodnotí na základě obecného ustanovení o zavinění ve smyslu § 17 tr. zák., ta francouzská je v tomto ohledu přísnější, když dovozuje, že účastník za něj odpovídá, neboť musel předpokládat všechny možné modifikace a kvalifikace, které u daného trestného činu přichází v úvahu.¹⁴⁹ Za třetí mohou nastat případy, kdy se účastník zamýšlí podílet na jakémkoliv trestném činu pachatele. Pak bude založena jeho trestní odpovědnost na všech trestných činech spáchaných daným pachatelem.¹⁵⁰

4.5 Trestání účastenství

Trestání účastenství ve Francii upravuje článek 121-6 Code pénal, který stanoví:

Účastník na trestném činu ve smyslu čl. 121-7 bude potrestán jako pachatel.

Současný trestní zákoník tak přinesl poměrně zásadní změnu v trestání účastenství, neboť předchozí stanovil, že účastník bude potrestán jako konkrétní pachatel. K posunu došlo s novou úpravou trestní odpovědnosti právnických osob. Vzhledem k odlišnosti druhu trestů pro fyzické a právnické osoby nebylo nadále možné uložit vždy stejný trest.

¹⁴⁴ SALVAGE, 2016, op. cit., s. 100.

¹⁴⁵ CONTE, P., MAISTRE DU CHAMBON, P.. Droit pénal général. 5e éd. Paris: Colin, 2000, s. 227.

¹⁴⁶ Např. Chambéry 8 mars 1956, J.C.P. 1956, 9224

¹⁴⁷ Crim. 13 janvier 1955, D. 1955, 291

¹⁴⁸ Odpovídají v podstatě případům, kdy dojde k naplnění kvalifikované skutkové podstaty z objektivních důvodů, např. použití zbraně.

¹⁴⁹ Crim. 19 juin 1984, Bull. crim. n° 231

¹⁵⁰ SALVAGE, 2016, op. cit., s. 100.

Ačkoli i za účinnosti předchozího trestního zákoníku soud zohledňoval úlohu a přičinění účastníka, s přijetím nové úpravy byla francouzská jurisprudenc tak postavena před otázku, jak se vypořádat s polehčujícími a přitěžujícími okolnostmi. Pro správné pochopení vyvstalého problému je nutno uvést, že francouzská teorie rozlišuje okolnosti povahy a) objektivní neboli věcné (*les circonstances réelles*) např. provedení činu se zbraní, b) osobní (*les circonstances personnelles*) např. recidiva u pachatele a c) smíšené (*les circonstances mixtes*) např. rodinný vztah mezi pachatelem a obětí u násilných trestných činů (otcovražda). Jestliže jsou okolnosti pouze povahy osobní, pak se přitěžující ani polehčující okolnost na straně pachatele u trestu účastníka neprojeví, jelikož se váží tolik k osobě pachatele. V případě objektivních okolností je tomu naopak, jak již bylo zmíněno výše, účastník musí počítat se všemi možnými alternativami spáchání trestného činu. Ohledně poslední skupiny smíšených okolností nepanuje napříč právní doktrínou naprostá shoda, nicméně většina autorů se shoduje, že smíšené okolnosti neovlivňují trest účastníka.¹⁵¹¹⁵²

Právní úprava trestání účastenství ve Francii je v současnosti podobná té české, a to v užití stejné trestnosti pro účastníka jako pro pachatele a soudy vždy v individuálních případech při trestání posuzují míru přičinění, závažnost jednání a další rozhodné skutečnosti. Avšak lze hodnotit, že postih účastníka dle francouzské je mnohem více svázaný s pachatelem, když zde není alternativa limitace při excesu pachatele v podobě obecného ustanovení upravující zavinění.

¹⁵¹SALVAGE, 2016, op. cit., s. 102.

¹⁵² Proti se staví například Conte, 2000, op. cit.

Závěr

Problematika trestní odpovědnosti osob, které se na trestném činu podílely, patří v trestním právu mezi jednu z nejsložitějších a nejkompexnějších. Napříč právními řády lze pozorovat široké spektrum náhledů na otázku, jakým způsobem vybudovat systém trestní odpovědnosti osob účastnících se na trestném činu, a proto se jeví interesantní a potřebné věnovat problematice zvýšenou pozornost. Primárním cílem této diplomové práce tak byla analýza současné právní úpravy účastenství v České republice, která umožnila identifikovat silné stránky, ale i problematické body české úpravy. Jelikož nedílnou součástí analýzy tvořil pohled *de lege ferenda*, jevílo se logické podrobit výsledky analýzy komparaci s úpravou účastenství ve Francii a hledat průniky i rozdíly obou úprav.

Náplní první kapitoly bylo vymezení trestní součinnosti jako zastřešujícího pojmu pro situace, kdy se na trestném činu podílí více osob. Díky rozboru definice trestné součinnosti a účastenství v užším smyslu včetně uvedení jeho teoretického dělení tato kapitola přinesla stanovení rámce pro zkoumání určené problematiky práce.

Druhá kapitola byla zaměřena na dvě alternativy při úpravě účastenství, tedy na monistický a dualistický přístup. Prvně jmenovaný se vyznačuje širokou definicí pachatele, která za pachatelství označuje i jednání materiálně spočívající v účastenství. Naopak dualistický přístup pracuje s úzkou definicí pachatele a vytváří druhou skupinu pro osoby, které se na trestném činu podílely jiným způsobem než naplněním skutkové podstaty. Druhá kapitola obsahuje i porovnání obou přístupů z hlediska jejich předností a nedostatků a zamyšlení se nad otázkou, zda by přechod na monistický přístup v České republice byl reálně uskutečnitelný a zda-li by přinesl nějaké výhody. Z porovnání jednotlivých argumentů a názorů vyplývá, že oba přístupy mají svá pozitiva i negativa a ani jeden z nich nevykazoval výrazně lepší výsledky než ten druhý. Volba konkrétního přístupu tak závisí spíše na historii a kontextu právní kultury dané země. Na základě výsledků zkoumání se autor domnívá, že přechod na monistický systém by v současnosti českému trestnímu zákoníku nepřinesl mnoho pozitiv, spíše by došlo k podstatnému narušení plynulého vývoje úpravy účastenství.

Třetí kapitola se věnovala současné platné právní úpravě účastenství v České republice. V první části byla analyzována zásada akcesority, která se v našem prostředí v porovnání s jinými státy vyznačuje relativně velkou přísností. Z této skutečnosti vyplývají mnohá úskalí, neboť přísné svázání trestní odpovědnosti účastníka s pachatelem může zamezit trestnímu

postihu účastníka a vytváří arbitrární situace, kdy na základě vnější skutečnosti za stejné jednání může být jednou osoba trestně postihnuta a podruhé ne. Proto autor práce poukazuje na vhodnost řešení limitované zásady akcesority. Následně byla pozornost zaměřena na další zásady úpravy účastenství, na základě čehož autor demonstroval nevhodnost někdy užívaného řešení spočívajícího v trestání osoby za přípravu, ač její jednání materiálně naplnilo znaky účastenství. Z podrobného zkoumání tohoto „nešvaru“ vyplynulo, že dochází k vytváření nekomplexního prostředí a jako vhodné se jeví zavedení institutu pokusu účastenství po vzoru německé právní úpravy. V třetí kapitole byly též popsány a zhodnoceny jednotlivé formy účastenství, tedy organizátorství, návod a pomoc. Zvýšenou pozornost si zaslouží zejména část věnovaná organizátorství, která přinesla relativně jasný závěr, že tento institut by neměl být považován za účastenství, neboť činnost organizátora svou závažností často převyšuje činnost pachatele, a proto se jeví vhodné hledat jiná možná řešení tohoto problému. Východisko lze dle závěrů kapitoly hledat v Německu, kde tamní jurisprudence pracuje s pojmem panství nad činem, což umožňuje posuzovat organizátorství jako pachatelství.

Obsahem čtvrté kapitoly byla úprava účastenství ve Francii a její komparace s úpravou v České republice. Úvodní část se věnovala obecné úpravě trestní odpovědnosti jakožto esenciálnímu předpokladu pro studium samotného účastenství. Následně byla pozornost obrácena na diferenciaci pachatele a účastníka, neboť francouzská úprava obdobně jako ta česká vychází z dualistického přístupu. Zákonné definice pachatele v obou zemích se vyznačují podobnými rysy. Zásadní rozdíl nicméně lze spatřovat ve pohledu francouzských teoretiků na pachatele, když rozlišují mezi materiálním, morálním a nepřímým pachatelem. Interesantní pro komparaci je zejména morální pachatel, jehož trestní odpovědnost zakládá v některých případech přímo ustanovení u konkrétního trestného činu. Jeho jednání totiž odpovídá jednání organizátora v českém pojetí, což představuje rozdílný způsob, jakým se ve Francii vypořádali s některými případy organizování trestného činu. Další část kapitoly se zabývala již samotným účastenstvím, které je na rozdíl od české úpravy založeno na zásadě vypůjčení trestnosti. Další markantní odlišnost představuje skutečnost, že francouzský trestní zákoník rozeznává pouze dvě formy a to pomoc a „návod“, který zahrnuje provokaci a instruování. Navíc v případě provokace zákonodárce provedl taxativní výčet jejích v úvahu přicházejících forem. Další vyzorovaný rozdíl spočíval v otázce možnosti řetězení účastenství (účastenství na účastenství). Ve Francii několik desítek let probíhala odborná diskuse, na jejímž konci v současné chvíli většina autorů sdílí názor, že řetězení možné je, což podporují i závěry francouzských soudů. V rámci české doktríny takto rozsáhlý názorový vývoj neproběhl.

Celkový pohled na českou a francouzskou úpravu účastenství zároveň odhalil skutečnost, že francouzská judikatura sehrává mnohem větší roli při dotváření institutu účastenství, což však dle závěru autora někdy jde až za hranu předvídatelnosti práva. Ze závěrů vyplývá, že při komparaci vysledované skutečnosti se obecně nejví jako alternativy, které by bylo vhodné importovat do české úpravy.

Tato diplomová práce poukázala na řadu nedostatků současné české úpravy účastenství a poskytla rozšíření náhledu prostřednictvím komparace s francouzskou úpravou. Vzhledem k absenci větší motivace přistoupit ke změnám v trestním zákoníku nicméně pravděpodobně nebude žádný z nedostatků odstraněn v blízké budoucnosti. Argumenty zde uvedené nicméně zůstávají validní a vysoce relevantní, větším vlivem však budou disponovat v době, kdy budou probíhat diskuse o rozsáhlé novelizaci trestního zákoníku.

Seznam zkratk

Tr. zák.	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
Sb. rozh. tr.	Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek
ÚS	Ústavní soud
Code pénal	Francouzský trestní zákoník z roku 1992
sp. zn.	Spisová značka
Bull. crim.	Bulletin des arrêts de la Cour de Cassation rendus en matière criminelle – sbírka soudních rozhodnutí francouzského Kasačního soudu v trestních věcech

Seznam použitých zdrojů

1 Seznam použité literatury

CONTE, P., MAISTRE DU CHAMBON, P. *Droit pénal général*. 5e éd. Paris: Colin, 2000.

DESPORTES, F., LE GUNEHEC, F. *Le nouveau droit pénal. Tome 1, Droit pénal général*. 6e éd. Paris: Economica, 1999.

DRAŠTÍK, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015

GŘIVNA, T. *Trestní právo hmotné. Judikatura k obecné i zvláštní části. 2. aktualizované vydání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010.

CHAUVEAU, A., FAUSTIN, H., MESNARD, E., VILLEY, E.. *Théorie du Code pénal*. Tome 5. Paris: Hachette Livre BNF, 2020

JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7. vydání*. Praha: Leges, 2019.

KRATOCHVÍL, V. Zásada akcesority účastenství z hlediska viny a trestu. Státní zastupitelství, roč. 2018, č. 5, s. 35-44.

LINDNEROVÁ, A. Účastenství. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva, 2020.

PELC, V. Účastenství v trestním právu. Rigorózní práce. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva, 2014.

PRADEL, J. *Traité de droit pénal et de science criminelle comparée, tome 1 : Droit pénal général*. 12. éd. Paris: Editions Cujas, 1999.

ŘÍHA, J. Účastenství v trestním právu. Dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva, 2006.

Salvage, P. *Droit penal general*. 8e edition. Fontaine: Presses Universitaires de Grenoble, 2016.

SOLNAŘ, V. a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s.r.o., 2009.

STEFANI, G., LEVASSEUR, G., BOULOC, B. *Droit pénal général*. 17e éd. Paris: Dalloz, 2000.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. Obecná část (§ 1-139). Komentář. 2. vyd.* Praha: C. H. Beck, 2012.

ŠÁMAL, P., a kol. *Trestní právo hmotné. 9. vydání*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2022.

2 Seznam použitých internetových zdrojů

Quels sont les éléments constitutifs de l'infraction. cabinetaci.com [online]. [vid. 2022-10-16]. Dostupné z: <https://www.cabinetaci.com/quels-sont-les-elements-constitutifs-de-l-infraction>

Faute contraventionnelle. lagbc.org [online]. [vid. 2022-10-17]. Dostupné z: [https://www.lagbd.org/Faute_contraventionnelle_\(fr\)](https://www.lagbd.org/Faute_contraventionnelle_(fr))

La complicité de complicité. [online]. [vid. 2022-10-17]. Dostupné z: https://ledroitcriminel.fr/la_science_criminelle/penalistes/la_loi_penale/imputation/vitu_complicite_complicite.htm

DU BOIS-PEDAIN, A. Participation in Crime. 2020. [online] In: AMBOS, K. a kol, Core Concepts in Criminal Law and Criminal Justice. Cambridge: Cambridge University Press, [vid. 2022-09-23]. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/books/core-concepts-in-%20criminal-law-and-criminal-justice/participation-in-%20crime/74C3C019F1F2CD94A4FA797FC653ED9F>

3 Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Německý trestní zákoník (Strafgesetzbuch) z roku 1871 ve znění zveřejněném 13. listopadu 1998 (BGBl. I S. 3322).

Francouzský trestní zákoník, Code pénal ze dne 22. července 1992.

Rakouský trestní zákoník, spolkový zákon z 23. ledna 1974.

4 Seznam použité judikatury

rozhodnutí českých a československých soudů

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. června 2016, sp. zn. 8 Tdo 761/2016

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 03. června 1955, sp. zn. 1 Tz 109/55, uveřejněné pod č. 80/1995 Sb. rozh. tr.

Rozsudok Najvyššieho súdu SSR ze 17. října 1972, sp. zn. 3 Tz 82/72, uveřejněné pod č. 58/1973 Sb. rozh. tr.

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 24. března 1994, sp. zn. 5 To 25/94, uveřejněné pod č. 61/1994 Sb. rozh. tr.

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 15. prosince 1997, sp. zn. 7 To 102/97, uveřejněné pod č. 4/2000 Sb. rozh. tr.

Nález ÚS ze dne 9. února 1998, sp. zn. IV. ÚS 418/97, uveřejněný pod č. 18/1998 Sb. n. u. ÚS

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 10. září 2009, sp. zn. 7 Tdo 1009/2009, uveřejněné pod č. 52/2010 Sb. rozh. tr.

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 25. března 1993, uveřejněné pod č. 23/1994 Sb. rozh. tr.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 1992, uveřejněné pod č. 6/1993 Sb. rozh. tr.

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 11. února 1979, sp. zn. Tpjf 33/79, uveřejněné pod č. 1/1980 Sb. rozh. tr.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR z 21. října 1971 sp. zn. 2 Tz 104/71, uveřejněné pod č. 21/1972-II Sb. rozh. tr.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. května 2018 sp. zn. 7 Tdo 553/2018

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 10. září 2009, sp. zn. 7 Tdo 1009/2009

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 18. února 2004, sp. zn. 8 Tdo 102/2004

Nález Ústavního soudu ze dne 19. prosince 2000, sp. zn. II. ÚS 178/2000, uveřejněný pod č. 190/2000 Sb. n. u. ÚS

rozhodnutí francouzských soudů

Crim. 4 décembre, 1958, D. 1959, 39

Crim., 27 oct. 2015, n° 14-86.983

Trib. corr. Aix-en-Provence, 14 janvier 1947, J.C.P. 1947, 3465

Crim. 30 mai 1989, Bull. crim. n° 222

Crim. 30 avril 1963, Bull. crim. n° 157

Crim. 26 novembre 1943, D. 1945, Somm. 2

Crim. 31 janvier 1974, J.C.P. 1975, 17984

Crim. 28 octobre 1965, J.C.P. 1966, 14524

Chambéry 8 mars 1956, J.C.P. 1956, 9224

Crim. 13 janvier 1955, D. 1955, 291

Crim. 19 juin 1984, Bull. crim. n° 231

5 Seznam ostatních zdrojů

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Sněmovní tisk č. 1015/0.

Účastenství

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce se zabývá problematikou úpravy účastenství na trestném činu, tedy trestní odpovědností osob, které se na trestném činu podílely, neboť napříč právními řády lze pozorovat široké spektrum náhledů na otázku, jakým způsobem vybudovat systém trestní odpovědnosti osob účastnících se na trestném činu. Primárním cílem této diplomové práce tak byla analýza současné právní úpravy účastenství v České republice, která umožnila identifikovat silné stránky, ale i problematické body české úpravy. Jelikož nedílnou součást analýzy tvoří pohled *de lege ferenda*, logickým vyústěním je podrobení výsledků analýzy komparaci s úpravou účastenství ve Francii a hledat průniky i rozdíly obou úprav.

Práce je vnitřně rozdělena do 4 kapitol. První kapitola přináší obecný úvod do problematiky trestné součinnosti, tedy obsahuje definování a diferenciaci účastenství a jiných forem trestné součinnosti, díky čemuž došlo k vytvoření pracovního rámce, v němž bude analyzována problematika následujících kapitol. Druhá kapitola je věnována dvěma teoretickým přístupům při úpravě účastenství, tedy monistickému a dualistickému. V práci je provedena komparace obou přístupů, tedy analýza jejich silných a slabých stránek a zvážení ideálního přístupu pro český právní řád. Třetí kapitola obsahuje rozbor právní úpravy účastenství v České republice. Pozornost je zprvu věnována zásadám, na kterých platná úprava spočívá, včetně jejich kritického zhodnocení, a dále pak jednotlivým formám účastenství, u nichž se autor zabývá nejen úpravou *de lege lata*, ale analyzuje i jejich vhodnost a efektivnost, což umožňuje závěrem uvést evaluaci a navrhnout případná nová řešení. Čtvrtá kapitola obrací svou pozornost k úpravě účastenství ve Francii, v jejímž úvodu se autor zaobírá základy trestní odpovědnosti a pachatelstvím, tedy integrálními součástmi francouzského trestního práva nezbytnými pro správné porozumění následné části, která je věnována analýze francouzské úpravy účastenství a komparaci s tou českou.

Klíčová slova: Účastenství v trestním právu, zásada akcesority, návod, pomoc

Participation in criminal law

Abstract

The submitted master thesis deals with the issue of regulation of participation in a criminal offence, i.e. criminal liability of persons who participated in a criminal offence, as a wide range of perspectives on the question of how to build a system of criminal liability of persons participating in a criminal offence can be observed across legal systems. Thus, the primary aim of this thesis was to analyse the current legal regulation of participation in the Czech Republic, which allowed to identify the strengths as well as the problematic points of the Czech regulation. Since an integral part of the analysis is a *de lege ferenda* perspective, the logical outcome is to compare the results of the analysis with the regulation of participation in France and to look for intersections and differences between the two regulations.

The thesis is internally divided into 4 chapters. The first chapter provides a general introduction to the issue of criminal complicity, i.e. it includes the definition and differentiation of participation and other forms of criminal complicity, which has led to the creation of a working framework within which the issues of the following chapters will be analysed. The second chapter is devoted to two theoretical approaches to the regulation of participation, namely monistic and dualistic. The thesis compares both approaches, i.e. analyses their strengths and weaknesses and considers the ideal approach for the Czech legal order. The third chapter contains an analysis of the legal regulation of participation in the Czech Republic. At first, the focus is on the principles on which the current regulation relies, including their critical evaluation, and then on the individual forms of participation, for which the author not only deals with the *de lege lata* regulation, but also analyses their suitability and effectiveness, which allows to conclude with an evaluation and propose possible new solutions. The fourth chapter turns its attention to the regulation of participation in France, in the introduction of which the author deals with the basics of criminal liability and perpetration, i.e. integral parts of French criminal law necessary for a proper understanding of the subsequent part, which is devoted to the analysis of the French regulation of participation and comparison with the Czech one.

Key words: Participation in criminal law, accesority, abetting, aiding